

TARTU ÜLIKOOL
Majandusteaduskond

Liis Kurvits

**RAAMATUPIDAJA KUTSE-EETIKA REEGLITE
JÄRGIMISEGA SEOTUD PROBLEEMID EESTIS**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: dotsent Kertu Lääts

Tartu 2015

Soovitan suunata kaitsmisele

(juhendaja allkiri)

Kaitsmisele lubatud “ “.....2015. a

Rahanduse ja majandusarvestuse õppetooli juhataja

(allkiri)

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....

(töö autori allkiri)

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. RAAMATUPIDAJA KUTSE-EETIKA TEOREETILINE RAAMISTIK.....	6
1.1. Raamatupidaja vastutus ja eetika teoreetilised käsitlused	6
1.2. Raamatupidaja kutse-eetika põhimõtted	13
1.3. Raamatupidaja kutse-eetika reeglite järgimisega seotud probleemid ning nende tekkimise põhjused	18
2. EESTI RAAMATUPIDAJATE KUTSE-EETIKA REEGLITE JÄRGIMISEGA SEOTUD PROBLEEMIDE ANALÜÜS.....	22
2.1. Uurimismetoodika ja vastanute kirjeldus	22
2.2. Raamatupidajate kutse-eetika reeglite teadlikkus ja järgimine	26
2.3. Raamatupidajate ebaeetilist käitumist mõjutavad olukorrad ja tegurid	31
KOKKUVÕTE.....	40
KASUTATUD ALLIKAD.....	42
LISAD	46
Lisa 1. Eesti raamatupidajate seas läbi viidud küsitluse küsimused	46
Lisa 1 järg	47
Lisa 1 järg 2	48
Lisa 1 järg 3	49
SUMMARY	50

SISSEJUHATUS

Raamatupidamise spetsialistide eetikareeglite rikkumise teema on aktuaalne kogu maailmas. Seda eriti pärast ülemaailmselt tuntud juhtumeid, nt Enroni skandaal aastal 2001 ning Worldcomi juhtum aastal 2002. Ka Eestis on mitmeid näiteid, kus raamatupidamise spetsialistid (käesolevas töös raamatupidajad) on erinevatel eesmärkidel rikkunud erinevaid vastava eriala kutse-eetika reegleid, seda ka kriminaalsel tasemel. Ühe sellise näitena võib välja tuua ajavahemikul jaanuar 2010 kuni august 2012 toimunud juhtumi, kus ühe Eesti linna pearaamatupidaja ja vanemraamatupidaja koos linnapeaga omastasid võltsitud dokumentide abil vastava linnavalitsuse raha summas 42 544,47 eurot (Kohtulahendid 2015). Taoliste ebaeetilist käitumist kajastavate näidete rohkus annab märku sellest, et raamatupidajate eetika on ka Eestis probleemiks.

Raamatupidaja amet on väga vastutusrikas seondudes ettevõtte või organisatsiooni rahade ja muude ressursside majandustehingute arvepidamisega. Seetõttu on oluline, et selle ametiala esindajad järgiksid vastavaid kutse-eetika reegleid ning käituksid igas olukorras vastavalt üldtunnustatud põhimõtetele. Nendeks põhiprintsiipideks on ausus, objektiivsus, kutsealane pädevus ja hoolsus, konfidentsiaalsus/usaldusväärsus ning professionaalne käitumine. Selliste reeglite järgimisega seotud probleemide ja nende põhjuste uurimine on vajalik, et teadvustada nimetatud probleemide olemasolu ning selle abil neid hiljem vältida.

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks on selgitada välja raamatupidaja kutse-eetika reeglite järgimisega seotud probleemid ja nende tekkimise põhjused Eestis. Eesmärgi täitmiseks on püstitatud järgnevad uurimisülesanded:

- anda ülevaade eetika teoreetilistest käsitlustest,
- anda ülevaade raamatupidaja kutse-eetika rahvusvahelisest reeglistikust ja võrrelda seda Eesti koodeksiga,

- anda ülevaade varasematest raamatupidajate kutse-eetika järgimisega seotud empiirilistest uuringutest,
- viia läbi kutse-eetika alane küsitlus Eestis töötavate raamatupidajate seas,
- analüüsida raamatupidaja kutse-eetikaga seotud probleeme ja nende tekkimise põhjuseid küsitlusuuringule ja teoreetilisele tagapõhjale tuginedes.

Bakalaureusetöö koosneb kahest peatükist, millest esimene on teoreetiline ning teine empiiriline. Esimeses osas seletatakse kõigepealt lahti töö kontekstis olulisemad mõisted ning antakse ülevaade eetika teoreetilistest käsitlustest, et mõista paremini eetilise/ebaeetilise käitumise (otsuse tegemise) tagamaid. Seejärel seletatakse raamatupidajate eetikakoodeksi olemust ja sisu, tuuakse välja koodeksis olevad põhiprintsiibid ning võrreldakse Eesti ja rahvusvahelist reeglistikku. Teoreetilise osa kolmandas ehk viimases alapeatükis käsitletakse varasemaid raamatupidaja kutse-eetika probleemide teemalisi uurimusi.

Töö teine ehk empiiriline osa põhineb autori poolt Eestis töötavate raamatupidajate seas läbi viidud küsitlusel, milles uuriti raamatupidaja eetikakoodeksi ning kutse-eetika reeglite teadlikkuse, olulisuse ja järgimise kohta ning paluti lisaks peamiste probleemide välja toomisele hinnata erinevate etteantud olukordade/tegurite mõju ebaeetilise käitumise kujunemisele. Selle tulemusena on võimalik saada infot raamatupidaja kutse-eetika reeglite järgimisega seotud probleemide ning nende tagamaade (põhjuste) kohta. Küsimustik on koostatud enamjaolt autori enda poolt, kuid sinna on lisatud küsimusi ka varasematest uurimustest, milleks on Šotimaal ja Nigeerias läbi viidud arvestusala asjatundja (raamatupidaja) kutse-eetika probleeme käsitlevad küsitlusuuringud.

Küsitluse tulemused ei pruugi autori arvates olla täielikult usaldusväärsed ja üldistatavad, sest pole kindel, et raamatupidajad vastasid kõikidele küsimustele täiesti ausalt, seda just reeglite järgimist puudutavate küsimuste puhul. Küsitluse tulemusena ei ole võimalik välja selgitada kõiki võimalikke probleeme ja põhjuseid, kuid vastanud raamatupidajate hinnangute põhjal saab välja tuua neist kõige peamised.

Bakalaureusetöö märksõnadeks on kutse-eetika, eetiline käitumine, raamatupidajate kutse-eetika reeglid, raamatupidamine.

1. RAAMATUPIDAJA KUTSE-EETIKA TEOREETILINE RAAMISTIK

1.1. Raamatupidaja vastutus ja eetika teoreetilised käsitlused

Järgnevas alapeatükis selgitatakse raamatupidaja vastutust ning seletatakse lahti töö kontekstis olulisemad mõisted – eetika/eetiline käitumine, kutse-eetika. Lisaks antakse ülevaade eetika teoreetilistest käsitlustest ja tuuakse välja eetilise dilemma ning motiivi olemus. Nimetatud mõistete ja teooriate mõistmine aitab paremini aru saada eetilise/ebaetilise käitumise ja ühtlasi ka raamatupidaja kutse-eetika reeglite järgimisega seonduvate probleemide tagamaadest.

Eestis kehtiva Raamatupidamise seaduse järgi korraldab raamatupidamist ja vastutab selle eest juhatus. Seadusest tulenevalt on juhatuse vastutusalas dokumentide korrashoid, sobiva ja tõese informatsiooni tagamine, majandustehingute kajastamine, erinevate aruannete koostamine ja esitamine jpm. (Raamatupidamise seadus) Siiski on kõik see suuremal või vähemal määral ka raamatupidaja vastutada ning teadlikult valeinfo esitamine või muu taoline tegevus on lisaks ebaetilisele käitumisele põhimõtteliselt ka seaduse rikkumine.

Advokaadibüroo Sorainen advokaatide sõnul sõltub raamatupidaja vastutus mingi äriühingu ees lepingu olemusest ja täita tuleb neid kohustusi, mis on vastavas lepingus kirjas (Aaviket *al* 2012: 18). Vastutusalala mingis kindlas asutuses/ettevõttes on tavaliselt välja toodud töölepingus, vastava organisatsiooni raamatupidamise sise-eeskirjas, ametijuhendis vms. Seega ei saa raamatupidajat kohustada tegema midagi, mis pole lepingu järgi tema ülesanne, eriti kui tegemist on ametivälise tegevusega.

Otseselt seaduse rikkumisega ning kriminaalvastutusega on praktikute sõnul tegemist omastamise ja kelmuste korral (Salvik, Tšimpoaka 2013: 31, 32). Selliseid juhtumeid on Eestis paraku mitmeid. Ühe omastamise näitena võib välja tuua aastatel 2006 – 2009

toimunud juhtumi, kus ühe Eesti ajaleheraamatupidaja omastas oma tööandja raha summas ligi 150 000 eurot, kandes ettevõtte pangakontolt raha oma isiklikule pangakontole (Maakonnalehe raamatupidaja ... 2015). Taolisi ebaeetilise käitumise näiteid on veelgi ning see näitab selliselt käitunud raamatupidajate austuse ja lojaalsuse puudumist oma kliendi vastu.

Mainitud eetika ja eetilise käitumise mõistmiseks on oluline nimetatud mõisted lahti seletada. Erinevad autorid käsitlevad eetika tähendust sarnaselt. See sarnaneb moraali omale. Moraal kujutab endast väärtusi ja uskumusi selle kohta, mis on õige ja vale, hea ja halb, õiglane ning ebaõiglane. Eetika on selliste tõekspidamiste uurimine, põhjendamine ning analüüsimine. (Amstutz 2013: 10) Seega kajastab eetika, millised need väärtused ja uskumused õigupoolest on. Olenevalt olukorrast võib tegemist olla nii sotsiaalsete, isiklike kui ka tööalaste väärtushinnangutega, rõhutades kas ühiskonna või üksikisiku huvisid (The role of ... 2015). Selliseid aspekte arvesse võttes saab järeldada, et eetika on oma olemuselt väga mitmekülgne ning pole võimalik üheselt kindlaks määrata, mis on igas olukorras eetiline ja mis mitte.

Kutse-eetika näol on tegemist praktilise eetika haruga (Eetika ja moraal 2015). See tähendab erinevaid väärtusi/norme, mille järgi mingi elukutse esindaja peaks ideaalis toimima (Davis 2004: 8). Jällegi ei saa olla ühte kindlat normide kogumikku, mis kehtiks iga elukutse puhul. Kui mingis spetsiifilises valdkonnas/kutsealas pole oma kindlaid väärtusi ja eetikanorme, siis kohandatakse sellele üldkehtivad tõekspidamised (Brecher 2014: 240). Mitmed reeglid kattuvad tõenäoliselt sageli üldiste moraalnormidega, pole ju võimalik, et on olemas nii palju erinevaid väärtushinnanguid, kui on inimesi ja valdkondi/ elukutseid.

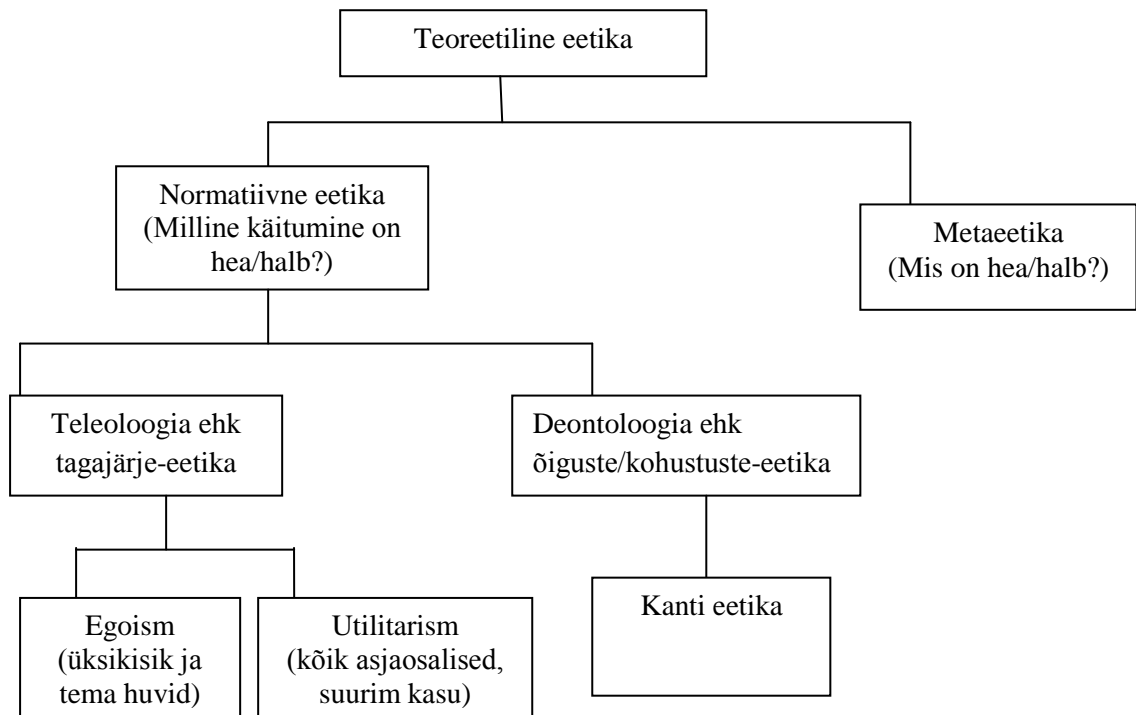
Eelpool seletatud eetika mõistetest saab omakorda tuletada eetilise käitumise, mis tähendab järelikult nii iseenda, kui ka üldtunnustatud väärtushinnangutele põhinedes valikute tegemist. See kajastab inimeste teguviisi ja valikuid, mille korral käitumist ning otsust peetakse õigeks. Ühiskonnas on väljakujunenud erinevad sotsiaalsed reeglid (nt etikett, erinevad õigusnormid), mida võib pidada justkui õige käitumise aluseks (Somerville, Wood 2007: 144). Järelikult neid reegleid järgides on kindlasti tegemist eetilise käitumisega. Isiku enda tunde järgi tehtud otsused pole alati õigeimad, seega ei saa valikuid tehes lähtuda vaid enda väärtushinnangutest ning nimetatud sotsiaalsed

reeglid mängivad õige otsuse tegemisel tähtsat rolli (The role of ... 2015). Eetilisel käitumise tagamiseks tuleb endale selgeks teha, milline käitumisviis just antud olukorras eetiline on. Seega on oluline teadlikkus eetikanormidest ja -põhimõtetest.

Varasemalt on välja toodud kolm põhilist alust, mille järgi otsustatakse, kas otsus/tegu on eetiline või mitte. Esimese tulemustele orienteeritud aluse kohaselt on tähtis teo tagajärg – hea või halb. Kui teo tagajärg on hea, siis järelikult on tegu eetiline ning vastupidi. Teiseks on motiivide põhine otsustamine. Selle kohaselt võib ka halbade tagajärgedega tegu pidada eetiliseks, kui otsustajal olid head kavatsused ehk heatahtlik motiiv teo sooritamiseks. Kolmanda lähenemise kohaselt pole tähtis ei teo motiiv ega tagajärg, vaid teo eetilise üle otsustatakse teo enda järgi. (Gray *et al* 1994, viidatud Bebbington, Helliar 2004: 13 vahendusel) Järgnevalt selgitatakse neid ja teisigi otsustamise aluseid lähemalt.

Eetika ja eetiliste/ebaetiliste otsuste tegemise mõistmiseks on olemas mitmed erinevad teoreetilised käsitlused (teoreetiline eetika), et paremini selgitada selliste probleemide tekkimise tagamaid. Need käsitlevad inimese käitumist erinevates olukordades ja tegureid, mis mõjutavad eetiliselt käitumist. Erinevad teooriad käsitlevad eetikat ja eetilist käitumist (otsuste tegemist) erinevast vaatenurgast. Pole olemas ühte teooriat, mis käsitleks kõike eetika ja eetilise käitumisega seonduvat. Seetõttu tuuakse käesolevas töös välja vaid olulisemad käsitlused teema mõistmiseks.

Teoreetiline eetika jaguneb normatiivseks eetikaks ja metaetikaks, millest esimene käsitleb, milline käitumine on moraalselt hea/ halb ja teine uurib, mida hea või halb teatud olukorras täpselt tähendab (Teoreetiline eetika 2015). Antud uurimistöös antakse ülevaade vaid normatiivse eetika teoreetilistest käsitlustest, sest need selgitavad paremini inimese käitumise tagamaid erinevates olukordades. Üheks võimalikuks eristuseks normatiivsetes eetikateooriates on jagada needkahte suurde gruppi: deontoloogilised ehk õiguste-kohustuste eetika ja teleoloogilised ehk tagajärje-eetika teooriad (joonis 1). Nende teooriate seisukohad kattuvad ka eespool kirjeldatud Gray *et al* (1994) teo eetilise määramise alustega.

Joonis 1. Eetikateooriate jagunemine (Tetativeness in ... 2015).

Deontoloogilise lähenemise kohaselt pole oluline mitte teo tagajärg, vaid tegu ise ning hea tahe. Siinkohal on tähtis nt ausus, olenemata sellest, mis tagajärgi tõe rääkimine põhjustab. Enimkasutatavaks selliseks käsitluseks on Immanuel Kanti poolt loodud kategoorilise nõude teooria, mille järgi tehakse eetilised teod sõltumata tagajärgedest. Õige valik tehakse selle järgi, kas vastav tegu on kooskõlas kindlaksmääratud normide ja põhimõtetega või mitte. (Nelson 2013: 16, 18) Selline tagajärgedele mõtlematu tegutsemine võib aga sattuda vastuollu sellega, mis on tegelikult antud olukorras õige, peegeldades teooriate teatud vastuolulisust ning seda, et ükski teooria pole kõikehõlmav.

Teleoloogilised teooriad väidavad seevastu, et teo eetilise määrab just selle teo tulemus, mis peaks olema võimalikult kasumlik võimalikult paljudele inimestele (Teleoloogilised teooriad 2015). Olemas on isegi kriteerium, mille järgi tegu/valik on hea siis, kui selle tagajärje hea mõju on halvast vähemalt nii palju suurem, kui kõikidel teistel saadaolevatel alternatiividel. Kui on olemas mõni parem alternatiiv, siis pole tegemist õige valikuga. (Frankenna 1973, viidatud Alder 1998: 730 vahendusel) Siin tekib vastuolu jällegi sellest, et mõni hea tulemuse nimel tehtav tegevus (nt valetamine) pole üldtunnustatud väärtushinnangute alusel eetiline, olgugi, et teo tulemust võib

pidada õigeks/eetiliseks. Samuti on raske täpselt hinnata mingi teo hea ja halva mõju vahekorda.

Üheks populaarseimaks teleoloogiliste käsitluste esindajaks on utilitarism. Vastavalt tagajärje-eetika lähtekohtadele on ka siin mingi valiku/teo tulemusena oluline ühiskonna/asjaosaliste kasu maksimeerimine ning kahju minimeerimine (O’Fallon, Butterfield 2005, viidatud Agil *et al* 2012: 62 vahendusel). Seega parim tagajärg on see, kui lisaks endale on tulemusena rahul ka teised osapooled ning seda maksimaalsel tasemel (ülemus/kollektiiv/ühiskond jne). Siinkohal võib paralleele tuua Farrelli ja Cobbini nägemusega eetikast (2000: 181), mille kohaselt põhinevad kõik eetilise käitumise otsused ratsionaalsetel kaalutlustel.

Ka utilitarismi puhul kehtib reegel, et mingi tegevuse kasuks otsustatakse siis, kui selle heade tagajärgede ülekaal halbade üle on vähemalt sama suur, kui kõikide teiste alternatiivsete tegevuste/ valikute puhul (Peterson, Lowri 2011: 260). Taaskord on jäetud seletamata, kuidas sellist näitajat mõõdetakse ning tekib eetiline vastuolo, sest hea ja õige otsus ei pruugi sellistel kaalutlustel otsustades alati kattuda. Selline vastuolo on olemas ka utilitarismile vastandlikus teoorias – egoismis, mille järgi on õige otsus see, mis maksimeerib inimese enda kasulikkust, teiste huvid jäetakse tagaplaanile (Burgess- Jackson 2013: 532). Pole jällegi kindel, kas hea otsus on alati õige ning vastupidi. Probleemiks on samuti see, et enda huvidele keskendudes võidakse rikkuda kokkuleppeid, mida peetakse üldjuhul ebaeetiliseks käitumiseks.

Ärimaailmas tähendab enda kasulikkuse suurendamine tavaliselt tegevusi ja otsuseid, mille tulemusena on isiku saadav majanduslik või reputatsiooniline kasu maksimaalne. Siiski võib see kasu lõpptulemusena olla suunatud ka tervele ettevõttele üldiselt, mitte ainult isikule endale. Paljude jaoks pole reputatsioon seotud vaid enda, vaid ka ettevõtte mainega, kus ta töötab. (Casali 2011: 488) Sellisel juhul pole tegemist enam egoismiga ja esile kerkivad hoopis utilitarismi seisukohad. Eetika on oma olemuselt niivõrd mitmekülgne, et ükski teooria ei saa kehtida igas olukorras.

Erinevalt eelpool toodud üldistest eetika teooriatest, mis tõlgendavad eetikat ja eetilist käitumist ennast, on (raamatupidajate) kutse-eetika reeglite järgimisega seonduvaid probleeme ja nende tagamaid uurides üheks oluliseks käsitluseks agenditeooria, mida

loetakse pigem majandusteooriaiks, kuid tuuakse tihti välja ka ärieetika valdkonnas. Nimetatud teooria käsitleb võimalikke probleeme seoses informatsiooni asümeetriaga, mis tähendab olukorda, kus üks osapool on teisest paremini informeeritud või see info on erinev. (Bohren1998: 746; Ceric 2012: 523). Juhil on erinev info omanikust/töötajast ehk eetika kontekstis oleks arvestusala spetsialistil teistest erinev info ning seetõttu tekib võimalus tahtmatult ebaeetiliselt käituda.

Teisalt toob teooria välja vastupidise seisukoha, et töötaja (antud juhul raamatupidaja) ei pruugi kasutada kogu saadud informatsiooni või teeb seda velesti. Seega ei pruugi ebaeetiline käitumine alati olla tahtmatu. Tööandjal/kliendil ei saa olla kogu kontrolli töötaja tegevuse üle. Ainuke võimalus mõjutada eetiliselt käituma on motiveerida hea palgasüsteemi vms läbi. (Hong-lian, Yuan-xiang 2013: 1) Põhjuseid, miks raamatupidaja kogu teadaolevat infot täpselt ei käsitle võib olla mitmeid. Olenevalt olukorrast võib põhjuseks olla töötaja käitumine vastavalt eelpool kirjeldatud utilitarismile või egoismile, mille järgi soovitakse kas enda või teiste asjaosaliste kasulikkust/heaolu suurendada.

Selliseid eetilisi dilemmasid, kus tuleb otsustada, milline otsus/käitumine on parasjagu õige ja milline mitte, tuleb ette iga ametiala puhul, nii ka raamatupidajatel. Nende dilemmade lahendamisel on lisaks eelpool toodud teoreetilise tagapõhja seisukohtadele olulisteks mõjuteguriteks inimese isikuomadused ja ka teadlikkus sellest, mis on eetika ja eetiline käitumine (Ionescu 2010: 158-159). Tavaliselt on halva otsuse tegemise põhjuseks mõni järgnevatest teguritest, mida raamatupidajad peaksid vältima(Crawford, Loyd 2009: 5):

- Inimene teeb seda, mis on talle kõige mugavam.
- Inimene teeb seda, mis tal peab õnnestuma.
- Inimene ratsionaliseerib oma valikud.

Need näited ei käsitle siiski kõiki võimalikke põhjuseid, mis võivad olla halva otsuste tegemise mõjuteguriks. Paratamatult tekib reaalses elus olukordi, kus otsuse tegemine on raske ja tuleb seista eetilise dilemma ees. Selle tekkimise põhjuseks võib olla situatsioon, kus tuleb otsustada mingi tegevuse toimumise üle, kui samal ajal on kaalukad põhjused ka mingi teise tegevuse sooritamiseks (Crawford, Loyd 2009: 2). Sellisel juhul tuleb mängu erinevates teoreetilistes käsitlustes väljatoodu. Oleneb

inimesest ja olukorrast, kas otsus tehakse vastavalt teleoloogilisele või deontoloogilisele lähenemisele. Samamoodi on tegemist kas egoismi ja utilitarismiga.

Eetilise dilemma puhul on halva otsuse võimalikuks põhjuseks ka asjaolu, et isiku enda tunde järgi tehtud otsused ei pruugi alati olla õigeimad (The role of ... 2015). Crawford ja Loyd (2009: 2) on öelnud, et eetiline dilemma tekibki siis, kui raamatupidaja on olukorras või silmitsi asjaoluga, milles käitumist tegevusjuhendis ehk koodeksis käsitletud pole ja otsus tuleb vastu võtta tuginedes isiku enda tõekspidamistele ja teadmistele. Eetikakoodeks sisaldab küll mitmeid erinevaid üldlevinud juhtumeid ja nende puhul õige käitumise põhimõtteid, kuid on võimatu, et need juhendid aitavad lahendada kõik võimalikud olukorrad.

Raamatupidajate otsuste langetamist mõjutavad ka motiivid. Motiivi on defineeritud kui põhjust, miks inimene teatud käitumise kasuks otsustab (Griffin, Moorhead 1998, viidatud Pendse 2012: 270 vahendusel). Seega võib motiivi nimetada ka mõjuteguriks mingi valiku tegemisel. Jällegi saab paralleele tuua teoreetiliste käsitluste seisukohtadega. Otsuse tegemisel on tähtsal kohal otsuse tegija ehk raamatupidaja tõekspidamised. Mõne jaoks on tähtis teo sisu ja teise jaoks selle tagajärg. Mõni lähtub sellest, et ainult tema kasu oleks maksimaalne, teine jälle arvestab ka teistega. Vastavalt sellele mõjutavad käitumist erinevad tegurid (motiivid).

Nagu alapeatükist selgus, kajastab eetika seda, millised tõekspidamised ja teguviisid on õiged ja millised valed. Kutse-eetika on eetikast kitsam mõiste ning kajastab vaid mingi kindla ametiala puhul vajalikke väärtuseid. Nende põhimõtete järgimisega seonduvate probleemide tagamaade mõistmiseks on olemas mitmed erinevad teoreetilised käsitlused. Deontoloogilise lähenemise kohaselt on oluline tegu ise ning teleoloogiliste teooriate kohaselt selle teo tagajärg. Olulised on kas vaid iseenda huvid (egoism) või kõigi asjaosaliste huvid (utilitarism). Probleemiks võib olla ka informatsiooni puudumine/selle mitte kasutamine (agenditeooria). Õige otsuse tegemine on raskem eetiliste dilemma puhul, mida raskendavad veelgi erinevad mõjutegurid ehk motiivid.

1.2. Raamatupidaja kutse-eeetika põhimõtted

Järgnevas alapunktis antakse ülevaade raamatupidaja kutse-eeetika rahvusvahelisest koodeksist ning võrreldakse seda Eesti omaga. Lisaks tuuakse välja koodeksis olevad põhimõtted/reeglid, mida raamatupidajad oma töös järgima peavad ja mille järgimisega seotud probleeme ning probleemide tagamaid käeosalevas töös uuritakse. Välja tuuakse ka erinevad mõjutegurid, mis võivad viia ebaeetilise käitumise kujunemiseni.

Üle maailma on palju kirjutatud sellest, et arvestusala spetsialisti (antud töö kontekstis täpsemalt raamatupidaja) elukutse on väga vastutusrikas ning selle ala asjatundjate eeetikat peetakse oluliseks. Seetõttu on juba kümneid aastaid tegeletud selle ametiala eeetikastandardite väljatöötamisega. Sama kaua on olemas olnud ka Rahvusvahelise Raamatupidajate Föderatsiooni poolt koostanud dokument, milles on välja toodud raamatupidajatele mõeldud standardid ja eeetilise käitumise juhised. (Cobbin, Farrell 2000: 182) Kuna tegemist on rahvusvaheliselt tunnustatud eeskirjaga, siis peaksid sellega kursis olema kõik vastaval alal töötavad inimesed. Samuti on oluline järgida seal toodut, et säiliks nii vastutusrikka ala eeetilisus.

Ka praegu on tegemist dokumendiga, mis on mõeldud kõikidele raamatupidajatele üle kogu maailma. Pole oluline, kas tegemist on avaliku või erasektori spetsialistiga. See on oluline märkus, sest eeetika reeglid ja põhimõtted peaksidki mõlemas sektoris olema kattuvad. Sama on ka valdkonnaga, kus raamatupidamist läbi viiakse – reeglid peavad olema kõikidele samad, et ei tekiks arusaamatusi ja keegi ei kannataks. See muudab raamatupidamise kui terviku eeetiliseks ja selles töötavatel inimestel on lihtsam eeetiliselt käituda.

Eeetilise dilemma puhul mõjutabki otsust suurel määral õhkkond/kollektiiv, milles igapäevaselt töötatakse ja milliste inimestega suheldakse. Vastavalt varem kogetule ja nähtule tekivad harjumused ning arusaamad, mida oma tööd tehes tahtmatult järgitakse. (Ionescu 2010: 158-159) Nii võikski üheks reegliks olla teiste samal alal töötajate innustamine ja suunamine eeetiliselt käituma ning neile eeskujuks olemine. Siiski võib vaid naiivselt oletada, et kui kõik ümbritsevad raamatupidajad käituksid vastavalt normidele ning eeetilistele põhimõtetele, siis tehtaks valesid otsuseid vähem.

Sellised üldised tõekspidamised ja normid raamatupidaja eetikas on läbi aastate paljuski samaks jäänud. Juba varasemalt on välja kujunenud põhimõte, et raamatupidaja peab oma töös olema pädev ning usaldusväärne (Cobbin, Farrell 2000: 183). Sama seisukoht kehtib praegugi. Raamatupidaja kätte usaldatakse oma finantsasjad, seega võib julgelt väita, et iga klient eeldab oma valitud spetsialistilt lisaks muudele voorustele kindlasti ka just usaldusväärust.

Erinevaid põhimõtteid ning reegleid on ajapikku edasi arendatud ja täiendatud ning praegu on need kirjas üldtunnustatud rahvusvahelises raamatupidaja kutse-eetika koodeksis. Ka praegu on see koostatud Rahvusvahelise Raamatupidajate Föderatsiooni (Eetika Komitee) poolt. Tegemist on ülemaailmse organisatsiooniga, mis ongi loodud raamatupidajate ja raamatupidamise eriala arendamiseks ning tugevdamiseks. (About IFAC 2015) Ka Eestis on alates aastast 1996 olemas sarnane organisatsioon, milleks on Eesti Raamatupidajate Kogu (ERK). Selle loosungiks on: „ERK ühendab, teavitab, toetab”. (Meist 2015) Seega võib sarnaselt rahvusvahelisele föderatsioonile eesmärgiks pidada raamatupidamise eriala arendamist ning raamatupidajate toetamist ja teavitamist.

Rahvusvahelises raamatupidaja eetika-koodeksis on välja toodud viis põhiprintsiipi, mis on selles valdkonnas töötamisel olulised ja mida tuleb järgida (Handbook ... 2014: 10):

- Ausus- igas olukorras tuleb olla aus ning otsekohene.
- Objektiivsus- igas olukorras peab olema erapooletu, vältima huvide konflikte ning enese mõjutamist.
- Kutsealane pädevus ning hoolsus- tuleb säilitada erialaseid teadmisi ning oskusi tasemel, mis tagab kliendile või tööandjale professionaalse ja kompetentse teenuse. See teenus peab põhinema praegustel õiguasaktidel, tehnikatel ja arengul. Tegutseda tuleb hoolikalt ja kooskõlas kohandatud tehniliste- ning kutsestandarditega.
- Konfidentsiaalsus/usaldusväärus - tuleb austada tööalase informatsiooni konfidentsiaalsust ning ei tohi seda infot avaldada kolmandatele isikutele, kui pole just juriidilist või kutsealast õigust saadud info avaldamiseks. Samuti ei tohi infot kasutada ametialase isikliku kasu saavutamiseks.
- Professionaalne käitumine- peab järgima asjakohaseid seadusi ja määrusi ning vältima tegevusi, mis tekitab ameti suhtes ebausaldusväärust.

Üheks näiteks, kus rikutakse peaaegu kõiki nimetatud reegleid, saab tuua jällegi omastamise juhtumi. Aastatel 2006 – 2008 omastas ettevõtte raamatupidaja oma tööandjalt raha summas 30 372, 79 eurot. Ta maksis endale töötasu rohkem kui pidi ning varastas raha ka muul moel. Tegemist oli pealegi veel MTÜ-ga. (Raha omastanud ... 2015) Selline teguviis rikub nii aususe, konfidentsiaalsuse, kui ka professionaalse käitumise nõuet. Samuti seab kahtluse alla raamatupidaja kutsealase pädevuse ja hoolsuse ning kompetentsuse. Siinkohal kehtib arvatavasti egoisimi teooria, mille kohaselt jäetakse teiste huvid tagaplaanile ning tehakse seda, mis on endale kõige kasulikum.

Ka Eestis on alates aastast 2003 olemas oma raamatupidaja eetikakoodeks, mis on kokku pandud Eesti Raamatupidajate Kogu poolt, kuid mille koostamisel lähtuti eelnevalt nimetatud Rahvusvahelise Raamatupidajate Föderatsiooni (IFAC) Eetika Komitee poolt välja antud Raamatupidajate Kutse-eetika Koodeksist (Raamatupidaja kutse-eetika... 2003: 1). Selles sisalduvad printsiibid kattuvad eelpool loetletud rahvusvaheliste põhimõtetega. Eesti koodeksis on ühes oluliseks märkuseks see, et lisaks viiele käitumise põhimõttele tuleb järgida kaarvestuse pidamise põhinõuet, mis tähendab olulise, objektiivse ja võrreldava informatsiooni saamist lähtudes heast raamatupidamistavast (Raamatupidaja kutse-eetika... 2003: 1). Nende ja eelnevalt nimetatud reeglite järgimisega seonduvaid probleeme käesolevas töös käsitletaksegi.

Samamoodi ühtivad oma olemuselt koodeksites kirjeldatud käitumisnormid erinevates võimalikes olukordades. Üheks selliseks on huvide konflikti tekkimine, millega seoses tekib oht rikkuda teatud põhimõtteid, nt. objektiivsust. Sellise konflikti tekkimisel võib olla mitmeid põhjuseid, kuid igal juhul nõutakse raamatupidajalt konflikti lahendamist vastavalt koodeksis välja toodud üldprintsiipidele. (Handbook ... 2014: 13) Eesti koodeksis on veel lisatud, et raamatupidajalt ei saa nõuda seaduse rikkumist; valeandmete esitamist; kutseala eetika-reeglite või standardite rikkumist ning enda sidumist aruandega, mis oluliselt moonutab fakte (Raamatupidaja kutse-eetika... 2003: 6). Sarnaselt sellele näitele kehtib üldjoontes igas olukorras põhiprintsiipide järgimise nõue. Seega peab raamatupidaja oma töös lähtuma Kanti teooria seisukohast ehk otsuse tegemisel lähtuma sellest, kas tegu on kooskõlas talle määratud kutse-eetika põhimõtete ja normidega või mitte. Utilitarismi teooria kohane vaid tagajärgedele mõtlemine viib

suurema tõenäosusega ebaeetilise käitumiseni, seda just seetõttu et paika pandud reeglid ongi selleks, et raamatupidajad lähtuksid oma töös nendest, mitte vaid enda arvamusest ja tõekspidamistest.

Lisaks Eestile on vastavate põhimõtetega eetikakoodeks vastu võetud enam kui sajas riigis, ülejäänud tegelevad nende reeglite endale sobivaks kohandamisega (A Global ... 2015). Ka Eesti kohta võib öelda, et koodeks on siinse eripära kohaselt sobivamaks muudetud. Välja on jäetud ebaolulised ning vähem tõenäolisemad juhtumid. Rahvusvahelises eeskirjas on neid näiteid erinevates olukordades käitumise kohta tunduvalt rohkem, jagunedes omakorda veel avaliku sektori ja erasektori raamatupidajatele mõeldud juhenditeks.

Olenemata koduriigis kehtivatest reeglitest, peab raamatupidaja järgima vaid neid norme ja tõekspidamisi, mis kehtivad riigis, kus ta parasjagu töötab (Raamatupidaja kutse-eetika... 2003: 6). Seega Eestis töötavad teisest rahvusest või teisest riigist tulnud raamatupidajad peavad järgima Eesti koodeksis sätestatud põhimõtteid isegi siis, kui koduriigis kehtivad teistsugused normid. Samamoodi on välisriikides töötavate eesti raamatupidajatega. Tegelikult ei muutu mujale tööle minnes üldjuhul suurt midagi, sest nagu eelpool mainitud, kehtivad samad eetika põhimõtted väga paljudes riikides. See on hea, sest vähendab eksimise riski.

Rahvusvahelises koodeksis ongi lisaks põhimõtetele välja toodud ka viis erinevat ohuliiki, mis võivad eetikareeglite järgimist raskendada (Handbook ... 2014: 12):

- Isiklik huvi ehk omakasu - raamatupidaja peab silmas vaid iseenda või kellegi väga lähedase huve, olles oma eesmärgi saavutamiseks valmis rikkuma vastava eriala kutse-eetika reegleid. See kattub eelnevas alapeatükis kirjeldatud egoismi tooria seisukohtadega. Üheks omakasu näiteks sobib hästi eelnevalt välja toodud omastamise juhtum, kus linna raamatupidajad omastasid endale linnavalitsuse raha.
- Liiga lähedased suhted kliendi või ülemusega – olles inimesega lähedane, kuulatakse ning mõistetakse teda rohkem. Samuti arvestatakse lähedase inimese huvidega rohkem kui võõra omadega. Seega lastakse lähedasel kliendil või ülemusel ennast ja oma otsuseid mõjutada.

- Raamatupidaja survestamine - tajutud või tegeliku surve tõttu ei julge raamatupidaja objektiivselt käituda.
- Oht, et raamatupidaja pole objektiivne, kuna seab kliendi või ülemuse liiga tähtsale kohale.
- Oht, et raamatupidaja hindab valesti varasemalt tehtud otsuste tulemusi või tegusid, millele ta oma otsuse tegemisel tugineb.

Kirjeldatud ohud tulenevad enamjaolt teiste inimeste (ülemus, klient) mõjust raamatupidajale ja ei käsitle kindlasti kõiki ebaeetilise käitumise põhjuseid. Need on kõigest mõned võimalikud näited sellest, mis võib mõjutada raamatupidaja ebaeetilise käitumise kujunemist. Selliseid ohte, mida võib nimetada ka käitumist mõjutavateks teguriteks, on tegelikkuses palju rohkem ja on võimatu kõiki välja tuua.

Oseni (2011: 3) on lisaks eelpool nimetatud ebaeetilise käitumise põhjustele välja toonud ka raamatupidajast endast tulenevad ohud. Üheks selliseks on huvide konflikt organisatsioonis. Kui raamatupidaja on ettevõttega rohkem seotud, kui lihtsalt tööalaselt (omab osalust vms), siis ei pruugi teatud finantsaruannete koostamine olla objektiivne. Samuti võib Oseni sõnul probleeme tekkida siis, kui raamatupidaja pole finantsandmete analüüsimisel ja ettevalmistamisel piisavalt põhjalik ning teeb seda nõ kiiruga (2011: 3). Sellisel juhul on ohustatud professionaalse käitumise ning hoolsuse põhimõtted.

Konfidentsiaalsuse põhimõtte järgimist ohustava olukorra näitena saab kasutada terminit "vilepühumine" (*whistleblowing*). Seda on defineeritud kui organisatsioonisese isiku teadliku reeglite rikkumise/valesti käitumise avalikustamist sama organisatsiooni töötaja poolt (Figg 2000: 32). Sellise definatsiooni järgi ei tundu vilepühumine sugugi halb, kuid seda mõistet saab kohandada raamatupidaja ja tema kliendi vahelistele suhetele. Raamatupidaja kliendiks on mingi organisatsioon, mille finantsalane tegevus on ebaseaduslik ja raamatupidaja on sellest teadlik. Siiski ei saa ta väärist tegevusest kellelegi teada anda, sest kliendi ees kehtib konfidentsiaalsuse nõue. Sellist olukorda saab nimetada eelpool kirjeldatud eetiliseks dilemmaks. Raamatupidaja peab otsustama, mis on sellises olukorras eetiline käitumine. Käitutakse vastavalt teleoloogilisele või deontoloogilisel teooriale selle järgi, kas olulisemaks peetakse teo tagajärge või seda tegu ennast. Raamatupidaja kutse-eetika seisukohalt on olulisem

järgida vastavaid eetikareegleid. Igal juhul on tegemist keerulise olukorraga, sest iga raamatupidaja valiku puhul saab seda pidada nii eetiliseks, kui ka ebaetiliseks – kõik oleneb vaatenurgast ja asjaosaliste väärtushinnangutest.

Alapunktist selgus, et lisaks rahvusvahelisele koodeksile on Eestil olemas ka enda raamatupidaja kutse-eetika koodeks. See sisaldab põhiprintsiipe ja käitumise juhiseid, mida iga raamatupidaja peab järgima. Nendeks põhimõteteks on ausus, objektiivsus, kutsealane pädevus ja hoolsus, konfidentsiaalsus/usaldusväärus ning professionaalne käitumine. Käesoleva töö autori arvates on kõik loetletud raamatupidaja kutse-eetika põhiprintsiibid inimlikud ning tohiks kellelegi probleeme valmistada. Paraku näitab praktika, et neid nõudeid ei suudeta siiski erinevatel põhjustel täita. Selliseid põhjuseid (mõjutegureid) on välja toodud ka rahvusvahelises koodeksis. Järgnevas alapeatükis antaksegi ülevaade raamatupidaja kutse-eetika reeglite järgimisega seotud probleemidest ja nende tekkimise põhjustest varasemate uuringute põhjal.

1.3. Raamatupidaja kutse-eetika reeglite järgimisega seotud probleemid ning nende tekkimise põhjused

Raamatupidaja kutse-eetika põhimõtete järgimisega seotud probleeme pole autorile teadaolevalt Eestis senini käsitletud, kuid mujal maailmas on tehtud mitmeid sellealaseid uurimusi. Nende rohkusest võib välja lugeda, et teema on aktuaalne erinevates riikides üle maailma. Samuti on selge, et raamatupidaja kutse-eetika reeglite järgimisega probleeme esineb, olenemata riigist, kus töötatakse või raamatupidaja rahvusest. Sellised probleemid ja neid põhjustavad tegurid võivad riigiti lihtsalt erineda.

Käesoleva bakalaureusetöö raames käsitletakse kolme vastava teemalist uurimust, mis on läbi viidud kolmes erinevas riigis. Nendeks on Šotimaa, Malaisia ja Nigeeria. Igas kolmes riigis kehtib sarnane raamatupidaja eetikakoodeks, mille aluseks on rahvusvaheline eeskiri. Järgnevalt antakse ülevaade iga uuringu sisu, valimi ja uurimismeetodite kohta ning seejärel tuuakse välja käesoleva töö kontekstis olulisemad tulemused, mis kajastavad raamatupidaja kutse-eetika reeglite järgimisega seotud probleeme ning nende tekkimise põhjuseid.

Bebbingtoni ja Helliari (2004) artiklis uuriti erinevaid keerulisi situatsioone, millega raamatupidajatel tuleb oma igapäevatoos silmitsi seista ning mis võivad eetika reeglite järgimist raskendada. Vaatluse all olika surve, mille all raamatupidajad tihti peavad töötama ning valikuid tegema. Uuringu meetoditena kasutati süvaintervjuusid ning posti teel saadetavaid küsitlusi. Intervjuud viidi läbi Šotimaa Professionaalsete Raamatupidajate Instituudi ning Inglismaa ja Walesi samasuguse instituudi töötajate ning mõne teise ärivaldkonna elukutse esindaja seas (nt. advokaat). Küsitlus viidi läbi peamiselt staažikamate finantseksperptide seas, kuid sinna kaasati ka vähem kogenuid, nt. praktikante. Intervjuus osalejaid oli kokku 30 ning küsimustikule vastajaid 157.

Choo 1992. aasta uuringus prooviti leida eetilisi konflikte ja küsimusi, millega raamatupidajad Malaisias silmitsi seisavad ning sooviti teada saada ka nende arvamust raamatupidaja kutse-eetika koodeksi kasulikkuse ning asjakohasuse kohta (Choo 1992: 1). Pilootuuringus osales üks "kuuest suurest" firmast, mille puhul on tegemist rahvusvaheliste tutvustega ettevõtetega, mis annavad tööd rohkem kui 110-le raamatupidajale ning kelle klientuuris on vähemalt neli avalikku börsiettevõtet (Choo 1992: 8). Lõplik versioon esitati 154-le eri raamatupidamisfirma töötajatele, kelle seast 104 olid siiski "kuue suure" firma töötajad. Vastuseid tuli tagasi kõigest 40. Neljakümnest vastanust 62% olid vanusevahemikus 31 – 40 aastat.

Akadakpo ja Izedonmi (2013) uurisid eetiliste standardite rikkumise põhjuseid ja tegureid, mis võivad põhjustada ebaeetilist käitumist. Valim koosnes 250-st professionaalsest raamatupidajast Nigeerias, kes tegutsesid erivates valdkondades (nt avalik sektor, kaubandus, valitsus). Uurimismeetodina kasutati sarnaselt eelnevatele uuringutele küsitlust (küsimustikku), mille küsimused olid struktureeritud.

Ühe peamise probleemina saab küsitluste tulemuste põhjal välja tuua selle, et küsitlusele vastanud raamatupidajad puutuvad oma igapäevatoos kokku erinevate eetilistelt keeruliste olukordadega (eetilised dilemmad), kus tuleb otsustada milline valik on õige ja milline mitte. Seda näitasid nii Bebbingtoni ja Helliari (2004), kui ka Choo (1992) uuringute tulemused. Tegemist on ühe raamatupidaja kutse-eetika reeglite järgimisega seotud probleemiga, sest sellised olukorrad ohustavad etikareeglite järgimist ning nii võib toimuda tahtmatu ebaeiline käitumine tulenevalt erinevatest põhjustest.

Võimalike probleemidena tõid Bebbingtoni ja Helliari (2004) välja ka surve töökeskkonnas ja selle, et tihti ei teadvustata eetilise dilemma olemasolu ning seda, mis on parasjagu eetiline. Küsitluse tulemused näitasid aga, et enamus saab siiski aru, mis on kutse-eetika ja eetiline käitumine ning kuidas see nende otsuse tegemist mõjutab. Seega teadlikkus pole nimetatud uuringu tulemuste põhjal probleemiks. Probleemid esinevad muudes tegurites ja olukordades. Surve töökeskkonnas on peamiseks eetikareeglite järgimist ohustavaks teguriks ja seega ka probleemiks, mis nimetatud uuringu tulemusena ilmnis. Akadakpo ja Izedonmi (2013) uuringus oli aga üheks enim märgitud eetikareeglite rikkumist mõjutavaks teguriks just vähene teadlikkus eetikastandarditest. Seega selle teguri olemasolul on see probleemiks.

Erinevalt Akadakpo ja Izedonmi (2013) uuringust, pidid Bebbingtoni ja Helliari (2004) ning Choo (1992) küsitlusele vastajad vastamisel lähtuma reaalselt oma töös kogetud olukordadest. Seega saab nende tulemuste põhjal välja tuua peamised eetikareeglite järgimist ohustavad mõjutegurid, millega raamatupidajad reaalselt enim kokku puutuvad:

- mõjutamine/surveamine klientide, ülemuste ja kolleegide poolt;
- isiklikud suhted klientide, ülemuste, kolleegidega;
- lojaalsus ülemusele/kliendile;
- ettevõtete soov saavutada üha suuremat äriedu, olenemata selle saavutamise viisidest.

Siinkohal on välja toodud mõlema küsitluse populaarsemad vastused. Erinevaid tegureid, millega kokku puututakse oli tegelikult rohkem, kuid nendega polnud vastajad nii palju kokku puutunud. Nagu näha, siis on enim levinud tegurid, mis põhjustavad eetilisi dilemmasid seotud isiklike suhetega ning organisatsioonikultuuriga. Choo (1992) küsitlusele vastajate hinnangul tuleneb klientide poolne surve nende soovist muuta finantsandmeid/-aruandeid ja kõrvale hoida tulumaksuseadusest. Kellegi poolne surveamine/mõjutamine võib tegelikkuses toimuda mitmetel teistelgi eesmärkidel, mis olenevad survestajast ja tema soovidest, kuid uuringutes pole rohkem survestajate motiive välja toodud.

Akadakpo ja Izedonmi (2013) uuringus on vastajad samuti välja toonud tegurid, mis raskendavad eetikareeglite järgimist, kuid artiklis pole välja toodud, kui paljud vastajad selliste teguritega reaalselt on kokku puutunud. Seega võib tegemist olla kõigest vastajate isikliku arvamusega nende tegurite mõjust eetikareeglite järgimisele. Enim vastajaid märkis sellise mõjutegurina ära soovi vältida ebameeldivaid tagajärgi, nagu nt töö kaotamine või saamata jäänud tulu. Selle põhjuseks võib olla sarnaselt teiste uuringute tulemusele kellegi poolne survemingi otsuse tegemisel. Teisteks populaarseteks vastusteks olid ebaselge organisatsioonipoliitika, vähene teadlikkus eetikanormidest ning raamatupidaja enda isiklikud huvid ning tõekspidamised.

Uuringute erinevad tulemused näitavad, et eetikareeglite järgimist ohustavaid tegureid on väga erinevaid ja need tulenevad nii isiklikest suhetest, organisatsioonikultuurist, kui ka otsustajast endast ja tema huvidest/tõekspidamistest. Nende mõjutegurite olemasolu ongi raamatupidaja kutse-eetika reeglite järgimisega seotud probleemideks. Kokkuvõttev ülevaade käsitletud varasemate uuringute põhilistest tulemustest on välja toodud alljärgnevas tabelis 1.

Tabel 1. Koondtulemused raamatupidaja eetikareeglite järgimisega seonduvate probleemide ning peamiste mõjutegurite kohta

	Choo (1992)	Bebbingtoni, Helliari (2004)	Akadakpo, Izedonmi (2013)
Probleem	Eetiliste dilemmade olemasolu	<ul style="list-style-type: none"> eetiliste dilemmade olemasolu; raamatupidajate survestemine 	Eetikanormide rikkumist põhjustavate tegurite olemasolu
Peamised mõjutegurid	Klientide soov tehamuutusi finantsaruannetes ja hoida kõvale maksudest (survestamine)	<ul style="list-style-type: none"> isiklikud suhted klientide, ülemuste, kolleegidega; suurema äriedu soov firmades 	<ul style="list-style-type: none"> soov vältida ebameeldivaid tagajärgi; ebaselge organisatsioonipoliitika; vähene teadlikkus eetikareeglitest otsustaja enda huvid/tõekspidamised

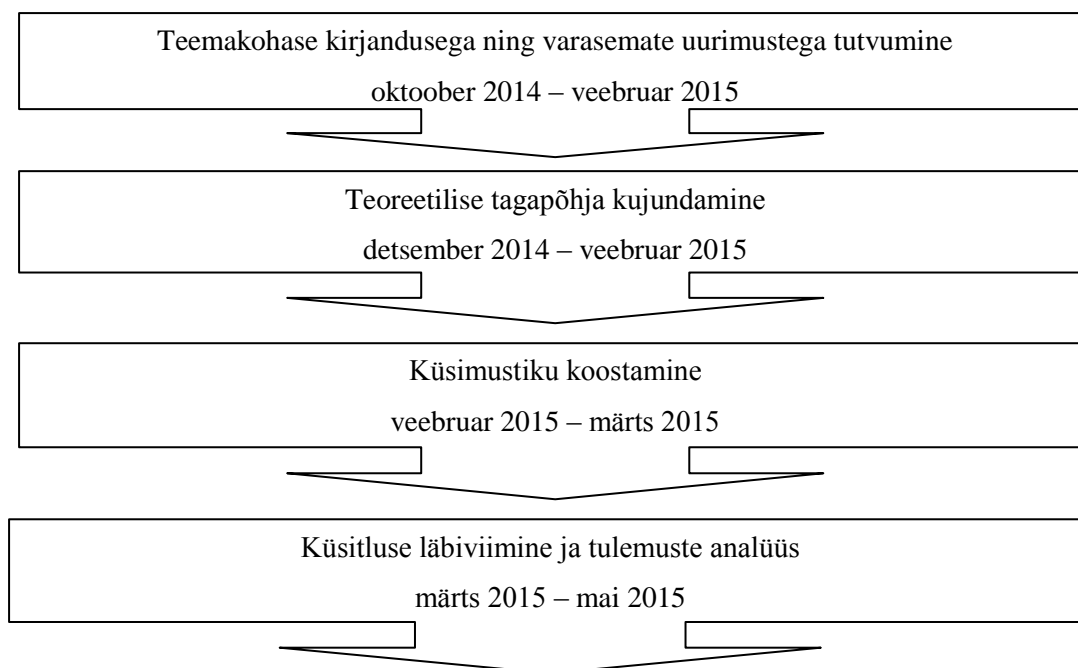
Allikas: (Autori koostatud).

2. EESTI RAAMATUPIDAJATE KUTSE-EETIKA REEGLITE JÄRGIMISEGA SEOTUD PROBLEEMIDE ANALÜÜS

2.1. Uurimismetoodika ja vastanute kirjeldus

Järgnevas alapunktis kirjeldatakse valimit, küsitluse koostamise põhimõtteid ja läbiviimist ning tulemuste analüüsimetodeid. Esialgsest oli plaanis uurimus läbi viia nii Eestis töötavate raamatupidajate, kui ka juhtide seas. Piisaval hulgal juhtide leidmine ja nendelt vastuste saamine polnud kahjuks võimalik ning uuring viidi läbi vaid raamatupidajate hulgas. Seega on empiirilises uurimuses fookus vaid raamatupidajatel ning nende arvamusel. Töö edasi arendamise üheks võimaluseks ongi kaasata sellesse ka organisatsioonide juhid.

Raamatupidajate kutse-eetika probleemide ja nende tekkimise põhjuste välja selgitamiseks viidi läbi internetiküsitlus Eestis töötavate raamatupidajate seas. Uuring toimus 23. märtsist kuni 9. aprillini aastal 2015 ning selleks tuli läbida pikema ajavahemiku jooksul mitu erinevat etappi (vt joonis 2). Kõigepealt tutvus töö autor vastava teema kohase kirjandusega, et saada teemast parem ülevaade japaika panna uurimiseesmärk ning uurimisküsimused. Järgnes uurimuse teoreetilise tagapõhja moodustamine ning seejärel sai hakata koostama küsimustikku. Selles kasutati lisaks autori enda küsimusteleka varasemates sellealastes uurimustes olnud küsimusi, mis sobisid hästi töö konteksti, aidates saada parema ülevaate raamatupidaja kutse-eetikaga seonduvatest probleemidest ning nende põhjustest. Samuti andis selliste küsimuste lisamine võimaluse võrrelda Eesti ning teiste riikide tulemusi. Nimetatud varasemateks uurimusteks on eelmises peatükis kirjeldatud Šotimaal ning Nigeerias läbiviidud uuringud.

Joonis 2. Uuringu etapid (autori koostatud).

Küsimustik koosnes 19-st peamiselt valikvastustega küsimusest. Nendest esimesed kuus olid sotsiaal-demograafilist profiili käsitlevad küsimused, millele järgnesid küsimused raamatupidaja kutse-eeetika reeglite teadlikkuse, olulisuse ja järgimise kohta ning erinevad situatsiooni-/ tegurikirjeldused, mida küsitletavatel paluti viiepalli skaalal hinnata. Nimetatud küsimustik on välja toodud lisa 1. Lisaks hinnanguskaalale ja valikvastustele kasutati ka avatud küsimust, kus vastajatel paluti välja tuua nende arvates peamised raamatupidaja kutse-eeetikaga seonduvad probleemid Eestis. Mitme küsimuse juures oli lisaks etteantud vastusevariantidele võimalik lisada ka mingi muu vastus.

Küsimustikku koostades jälgis autor, et kõik küsimused oleksid teemakohased ning aitaksid uuringu eesmärgini jõudmiseni. Sealjuures oli oluline, et vastused annaksid ülevaate nii vastajate tausta, raamatupidaja kutse-eeetika probleemide, kui ka nende tekkimise põhjuste kohta. Lisaks pandi rõhku sellele, et küsimustikule vastamine oleks raamatupidajatele võimalikult lihtne ning vähe aega nõudev. Küsitlus koostati ning viidi läbi küsitlustarkvara ankeet.ee abil. Enne avaldamist testiti seda kahe raamatupidaja poolt, tänu kellele leiti mõned vead ja saadi juhiseid küsimustiku vastajatele sobivamaks ning mugavamaks muutmiseks.

Vastajateni jõudmiseks kasutati sotsiaalvõrgustikku Facebook ning raamatupidamis- ja maksuinfoportaali rmp.ee, kuhu küsitluse link üles riputati. Teema pakkus paljudele huvi ning mitmed vastajad soovisid tulemuste kohta ka tagasisidet, mida autor hiljem kindlasti annab. Lisaks eelpoolt toodule kasutati vastuste hankimiseks ka isiklikku suhtlust meili teel, kasutades selleks erinevaid tutvusi. Nii jõudis küsitlus mitme suure asutuse raamatupidajateni. Selle linki edastades/interneti üles riputades lisati juurde ka küsimustiku lühitutvustus – mitu küsimust, millised küsimused, kaua vastamiseks umbes aega võib kuluda jms. Samuti kirjeldati uuringu eesmärke. Tänu sellele on vastajal parem ülevaade, millele ja miks ta vastama hakkab ning et selleks ei kuju palju aega.

Vastuste analüüsimisel kasutati programmi Microsoft Exel. Suureks abiks oli ka ankeet.ee keskkond, mille abil sai vastuseid lihtsalt filtreerida ning erinevate gruppide lõikes võrrelda. Tulemuste analüüsi viidi läbi kasutades vastajate hinnangute keskmiseid.

Uuringus osales 55 Eestis töötavat raamatupidajat, peamiselt vanuses 31-45 ning 46 ja rohkem eluaastat (vt tabel 2). Enim vastanutest omab bakalaureusekraadi, kellest 81%-l onõpitud eriala arvestus- või finantsalane. Nimetatud eriala on kõigist vastanutest koguni 74,6%-l. Muudeks huvitavamateks õpitud erialadeks on märgitud nt. klubitöötaja, massöör ning tekstiili eriala. Magistrikraadist kõrgema haridusega pole küll ühtegi vastajat, kuid ka kõigest põhi- või keskharidusega inimesi on vastajate seas vähe. Suur kõrgema haridusega vastanute osakaal näitab Eesti raamatupidajate head haridustaset.

Koguni 40% vastanutest on staažikad raamatupidajad, olles sellel erialal töötanud rohkem kui 15 aastat. Kõigest viis vastanut omab raamatupidajana tööstaaži vähem kui üks aasta. See tähendab, et küsitlusele vastajad on oma töös kogenud ning oskavad teatud küsimustele teadlikumalt vastata. Sellisteks on nt erinevaid olukordi ja tegureid käsitlevad küsimused. Kõik sotsiaal-demograafilistes küsimustes olnud vastusevariandid ja nende osakaalud koos vastanute arvuga on välja toodud tabelis 2. Sealt on näha, et tulemuste analüüsi lihtsustamiseks ja parema ülevaate andmiseks on sotsiaal-demograafiliste küsimuste vastusevariandid koondatud gruppidesse.

Tabel 2. Vastajate sotsiaal-demograafilised tunnused

Sotsiaal-demograafilised parameetrid	Vastusevariandid	Vastanute arv	%
Vanus (aastates)	kuni 30	11	20,0
	31-45	23	41,8
	46 ja rohkem	21	38,2
Haridustase	Põhiharidus	2	3,6
	Keskharidus	3	5,5
	Kutseharidus	6	10,9
	Bakalaureusekraad	21	38,2
	Kutsekõrgharidus	13	23,6
	Magistrikraad	15	27,3
	Kõrgem kui magister	0	0,0
	Muu	1	1,8
Õpitud eriala	Arvestus- või finantsalane	41	74,6
	Muu	14	25,5
Tööstaaž raamatupidajana (aastat)	Vähem kui 1	5	9,1
	1 kuni 5	6	10,9
	6 kuni 10	11	20,0
	11 kuni 15	11	20,0
	Rohkem kui 15	22	40,0

Allikas: (küsitluse tulemuste põhjal autori koostatud).

50,9% vastanud raamatupidajatest töötavad hetkel erasektori ettevõttes. Sellele järgneb avaliku sektori asutus/omavalitsus 30,9% ning raamatupidamisfirma 12% - ga. Välja on toodud ka eraisikuna raamatupidamisteenuse pakkumine. Ettevõtte/asutuse suuruseks töötajate arvu poolest on sarnaselt märgitud rohkem kui 10 töötajat (19 vastajat), vähem kui 10 töötajat (17 vastust) ning rohkem kui 100 töötajat (15 vastajat).

Erinevused saab välja tuua lähtudes organisatsiooni liigist (vt tabel 3). Tabelis on näidatud vastajate osakaal protsentides erinevate organisatsiooniliikide ning töötajate arvu lõikes. On näha, et töötajate arv on suurem avaliku sektori asutustes/omavalitsustes. Erasektoris on suure töötajate arvuga (üle 100) organisatsioone tunduvalt vähem.

Tabel 3. Vastajate jagunemine organisatsiooni liigi ja töötajate arvu lõikes (%)

Organisatsioon \ Töötajate arv	vähem, kui 10	rohkem, kui 10	üle 100	Tegutseb üksi (FIE vms)
avaliku sektori asutus/omavalitsus	0	35,3	58,8	5,9
erasektori ettevõtte	35,7	50	14,3	0
raamatupidamisfirma	75	0	16,7	8,3

Allikas: (küsitluse tulemuste põhjal autori koostatud).

Peatükis välja toodud vastuste põhjal saab teha valimi üldise iseloomustuse. Tegemist on pigem staažikamate üle 30 aastaste kõrgharidusega raamatupidajatega, kelle õpitud eriala on arvestus- või finantsalane. Pooled vastanud töötavad avaliku sektori asutuses/omavalitsuses. See näitab vastajate head kogemust antud erialal töötamises ning valkonna head tundmist. Seega on erinevaid tööalaseid olukordi ning kutse-eeetika teemat ennast käsitlevates küsimustes rohkem kogemusi ja teadmisi, millele vastamisel tugineda. Töö autori arvates muudab see vastused ning ka uurimise tulemused usaldusväärsemaks.

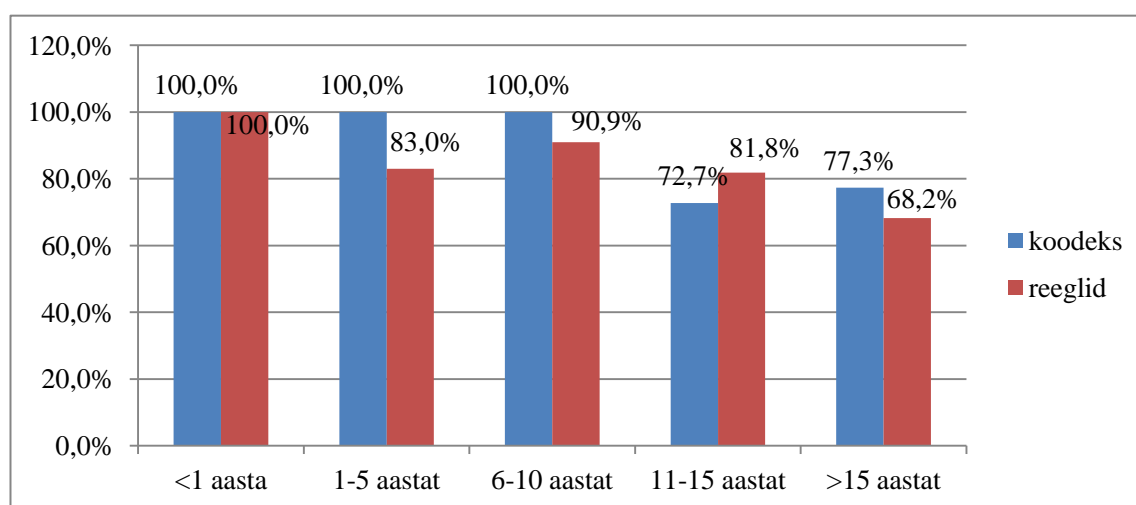
Mitmeid jägnevaid küsimusi analüüsiti eelpool toodud sotsiaal-demograafiliste tunnuste lõikes ja toodi välja nende erinevused. Järgmises alapeatükis tuuakse välja eetikareeglite teadlikkust, olulisust ning järgimist puudutavate küsimuste vastused ja analüüsitakse neid erinevate gruppide lõikes. Samuti antakse ülevaade nimetatud küsimustest välja tulnud raamatupidaja kutse-eeetika probleemidest-põhjustest.

2.2. Raamatupidajate kutse-eeetika reeglite teadlikkus ja järgimine

Vastajate hinnangul on nad (Eesti raamatupidajad) selle eriala kutse-eeetika koodeksi ja reeglitega üldiselt kursis, sest 88,24% vastas, et on teadlik raamatupidaja kutse-eeetika koodeksist ning reeglite järgimise kohta oleva küsimuse juures märkis

vastusevariandiks "pole reeglitega kursis" 20% vastanutest ehk kõigest 11 inimest. Seda näitajat ei saa aga pidada suurepäraseks.

Teadlikkus on väiksem staažikamate raamatupidajate puhul. Need, kes on raamatupidajana töötanud kuni 10 aastat (sh vähem kui aasta, 1-5 aastat ja 6-10 aastat), on kõik vastava kutseala eetikakoodeksist teadlikud. Vastanutest, kelle tööstaaž on 11 aastat ja rohkem, on 24% neid, kes koodeksist teadlikud pole. Eetikareeglitega on samuti kursis vähem staažikamad raamatupidajad. Eetikakoodeksist ja –reeglitest teadlike vastajate osakaal tööstaaži gruppide lõikes on näidatud joonisel 3.

Joonis 3. Eetikakoodeksi ja –reeglite teadlikkuse osakaal tööstaaži gruppide lõikes (küsitluse tulemuste põhjal autori koostatud).

Graafikult on näha, et kõige paremini on nii koodeksi kui reeglitega kursis alla aasta sellel erialal töötanud raamatupidajad. Siin võib põhjuseks olla nt värskest omandatud erialane haridus, mis sisaldab ka tutvumist eetikoodeksiga. Staaži suurenedes tekib juurde neid, kes ühe või teisega kursis pole. Jooniselt on näha ka seda, et koodeksist ollakse rohkem teadlikud, kui selles välja toodud reeglitest. Seda seetõttu, et 10,6% nendest, kes on teadlikud, märkisid, et lugenud nad koodeksit pole. Vaid 11-15 aastase tööstaažiga vastanud teavad reegleid koodeksist paremini. Järelikult teavad selliselt vastanud reegleid, kuid mitte seda, kust need pärinevad. Kuna raamatupidaja eetikakoodeksi puhul on tegemist dokumendiga, mis on selle eriala esindajate tööalase käitumise aluseks, siis peaks teadlikkus sellest olema veelgi parem, ideaalis 100%.

Välja võib tuua veel selle, et kõik, kes olid kutse-eeetika koodeksit lugenud, nõustusid selles toodud põhimõtetega.

Teadlikkuse küsimusega saab vastuste põhjal seostada olulisuse küsimuse. Vastajatelt küsiti, kuivõrd oluliseks nad peavad teadlikkust eetikakoodeksist ning vastavatest kutse-eeetika reeglitest. Seda paluti hinnata skaalal 1-5, kus 1 tähendas, et pole üldse oluline ning 5, et on väga oluline. Keskmiseks hindeks kujunes koodeksist teadlike ning reeglitega kursis olevate raamatupidajate vastuste põhjal 4,1, kusjuures enim märgiti ära hinnet 4. Seega see teadlikkus on nende hinnangul oluline. Teadlikkuse küsimustele vastupidiselt vastanute keskmiseks hinnanguks kujunes 3,2. Sellest järeldub, et kui mingi teema on inimese jaoks oluline, siis proovitakse sellega rohkem kursis olla. Seega tuleks kutse-eeetika olulisust ka ühiskonna poolt rohkem rõhutada. See suurendaks raamatupidajate teadlikkust sellest ning tõenäoliselt suureneks ka reeglite järgimise tase.

Eetikakoodeksi ja reeglite teadlikkuse ning olulisuse puudumine ongi üheks võimalikuks vastavate reeglite järgimisega seonduvate probleemide põhjuseks. On keeruline järgida põhimõtteid, millega kursis ei olla. Sellest võib tuleneda tahtmatu reeglite rikkumine. Kuna vastuste põhjal kõik raamatupidajad neid reegleid Eestis paraku ei tunne, siis võib seda mingil määral vastava eriala probleemiks pidada, seda just staažikamate raamatupidajate puhul.

Eetikakoodeksi ja reeglite tundmist peaksid raamatupidajatelt nõudma eeskätt organisatsioonid, kelle alluvuses töötatakse. Küsitluse tulemused näitavad kahjuks vastupidist. Küsiti, kas praegusel töökohal nõutakse eetikakoodeksi ja reeglite tundmist. Pooltel uuringus osalenutest seda paraku ei nõuta. Erinevusi on näha tulenevalt organisatsiooni tüübist. Suurim jaatavalt vastanute protsent on avaliku sekori asutuse/omavalitsuse ning raamatupidamisfirma töötajatel (50%).

Erasektori ettevõtetes on see näitaja tunduvalt madalam. Kõigest 26,1%-l seal töötajatest nõutakse vastavate reeglite tundmist ning seda kinnitab ka näitaja, et 25% erasektoris töötavatest raamatupidajatest pole vastavate eetikareeglitega kursis. Seega saab vastustest tulenevalt ühe probleemina välja tuua tööandjate ükskõiksuse eetikakoodeksi tundmise suhtes ning seda eelkõige eraettevõtetes. Raamatupidajatelt ei

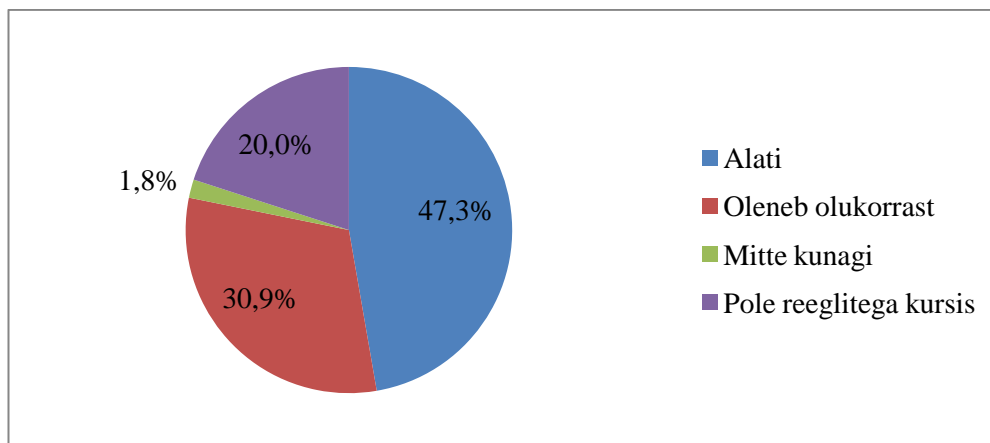
nõuta seda piisavalt ja see vähendab ajapikku teadlikkust ning suurendab reeglite rikkumise riski.

Teades koodeksi sisu ning vastavaid reegleid, oliraamatupidajatel võimalikanda tõepärasem hinnang nende järgimisele ja uuringu tulemused on seega usaldusväärsemad. Seetõttu käsitleti reeglite järgimist puudutavaid küsimusi analüüsides vaid reeglitega kursis olevate raamatupidajate vastuseid. Mõnel juhul tuuakse võrdlusena välja ka vastupidiselt vastanute hinnangud.

Reeglite järgimist Eestis üldiselt paluti küsitletavatel hinnata hinnanguskaalal ühest viieni, kus erinevad hinnangud tähendasid järgmist: 1 – ei järgita üldse; 2 – pigem ei järgita; 3 – nii ja naa; 4 – pigem järgitakse; 5 – järgitakse alati. Reeglitega kursis olevate raamatupidajate hinnangul on selleks hindeks 3,3. Sealjuures miinimumhindeks oli 2 ning maksimumiks 5. Seega ükski vastaja ei arva, et raamatupidaja kutse-eeetika reegleid ei järgita Eestis üldse. Mitteteadlike vastajate hinnang oli madalam – 2,7. Usaldusväärsem on siinkohal esimene tulemus, sest reeglitega mittekursis olevad vastajad võisid reeglite all silmas pidada mingeid muid põhimõtteid või norme. Siiski võiks vastav näitaja autori arvates kõrgem olla, kuna tegemist on väga vastutusrikka valdkonnaga ning oluline on selle eriala esindajatele määratud reeglitest kinni pidada.

Lisaks üldisele hinnangule küsiti raamatupidajatelt kutse-eeetika reeglite järgimist ka isiklikul tasandil (vt joonis 4). Ligi pooled teevad seda alati ning ülejäänutel, kes reeglitega kursis, oleneb nende täitmine pigem olukorrast. Kõigest üks vastanu ei järgi teadlikult oma igapäevatoos kutse-eeetika reegleid mitte kunagi.

Alati reegleid järgijate protsent on suurim raamatupidamisfirmas töötajate seas. Avaliku- ja erasektori osas on erinevalt vastajate osakaal sarnane. Sarnaselt eelnevalt kirjeldatud küsimusele võiks ka selle tulemus olla parem, kuid võttes arvesse eetilise käitumise teoreetilist tagapõhja, siis on liiga palju mõjutegureid ja erinevaid olukordi selleks, et reegleid järgitaks alati.

Joonis 4. Erinevate vastuste osakaal küsimusele „Kas järgite oma igapäevatoös kutse-eetika reegleid? (küsitluse tulemuste põhjal autori koostatud).

Reeglite järgimise/mittejärgimise paremaks mõistmiseks paluti viie palli skaalal hinnata iga eetikakoodeksis välja toodud põhiprintsiibi järgimise raskust, kusjuures 1 tähendas, et reeglit järgida on väga lihtne ning 5, et väga raske. Nendeks põhimõteteks on eelnevalt alapeatükis 1.2. välja toodud ausus, objektiivsus, erialane pädevus ja hoolsus, konfidentsiaalsus ning professionaalne käitumine. Selle küsimuse puhul ei eristata reeglitega kursis olevate ning nendest mitteteadlike raamatupidajate vastuseid, sest küsimuse juures olid kõik reeglid koos nende sisu selgitustega vastajatele välja toodud.

Kõikide normide täitmise raskust tunnetatakse väga sarnaselt ja teistest selgelt eristuvat tulemust ei tulnud ühegi põhimõtte puhul. Keskmised hinnangud jäid vahemikku 2,3 kuni 2,7 punkti ehk viie palli skaalal on iga põhiprintsiibi järgimine keskmise raskusega. Kuigi enim märgiti hindeid 1 ja 2, siis olid iga põhimõtte puhul esindatud siiski kõik hinded ühest viieni. See näitab, et mingi reegli järgimise raskus oleneb ka inimesest, kes seda järgima peab ja tema kogemustest vastava reegli järgimisega seotud probleemidega.

Kuna 30,9% kõigist vastanutest märkis, et kutse-eetika reeglite järgimine oleneb tema puhul olukorrast, siis saab vastuste puhul teha järelduse, et iga põhimõtet on võimalik järgida, kui selle mittejärgimiseks pole ühtegi põhjust. Siinkohal tulevadki mõjuteguritena mängu erinevad eetilised dilemmad ja motiivid, mille tagamaadest töö esimeses peatükis täpsemalt on räägitud.

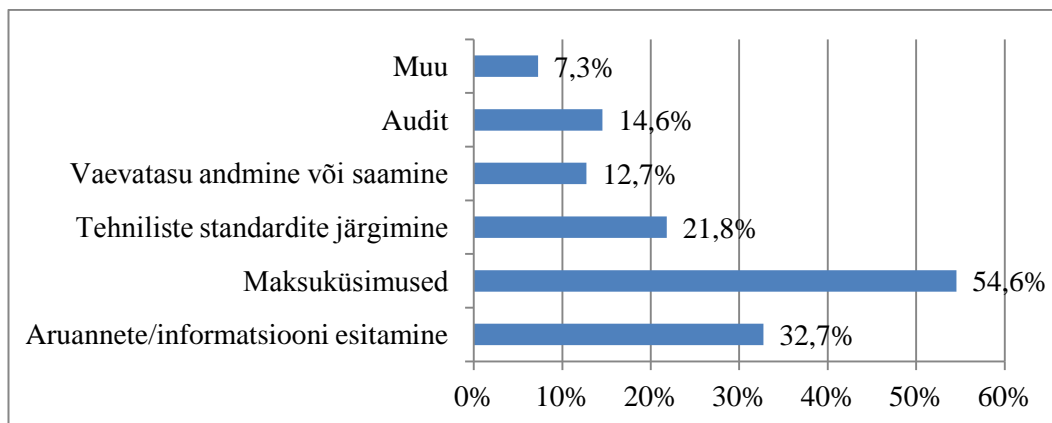
2.3. Raamatupidajate ebaeetilist käitumist mõjutavad olukorrad ja tegurid

Järgnevalt tuuakse küsitluse vastuste ja teoreetilise tagapõhja alusel välja erinevate olukordade ja tegurite mõju ebaeetilise käitumise kujunemisele. Läbi selle on võimalik teha järeldused raamatupidaja kutse-eeetika reeglite järgimisega seotud probleemide tekkimise põhjuste kohta Eestis.

Keerulisi olukordi/huvide konflikte, mis võivad viia eetika reeglite rikkumiseni raamatupidajate igapäeva töös vastajate hinnangul tihti ette ei tule. Koguni 78,2% vastas, et seda juhtub harva ning 7,3%, et selliseid olukordi ei tule ette mitte kunagi. Tihti või väga tihti tuleb keeruliste valikutega silmitsi seista 14,6%-l vastanutest. Ka varasemates uuringutes on selgunud, et neid olukordi ei tule ette tihti, kuid siiski on enamus raamatupidajad oma töös mingeid keerulisi olukordi/huvide konflikte kogenud.

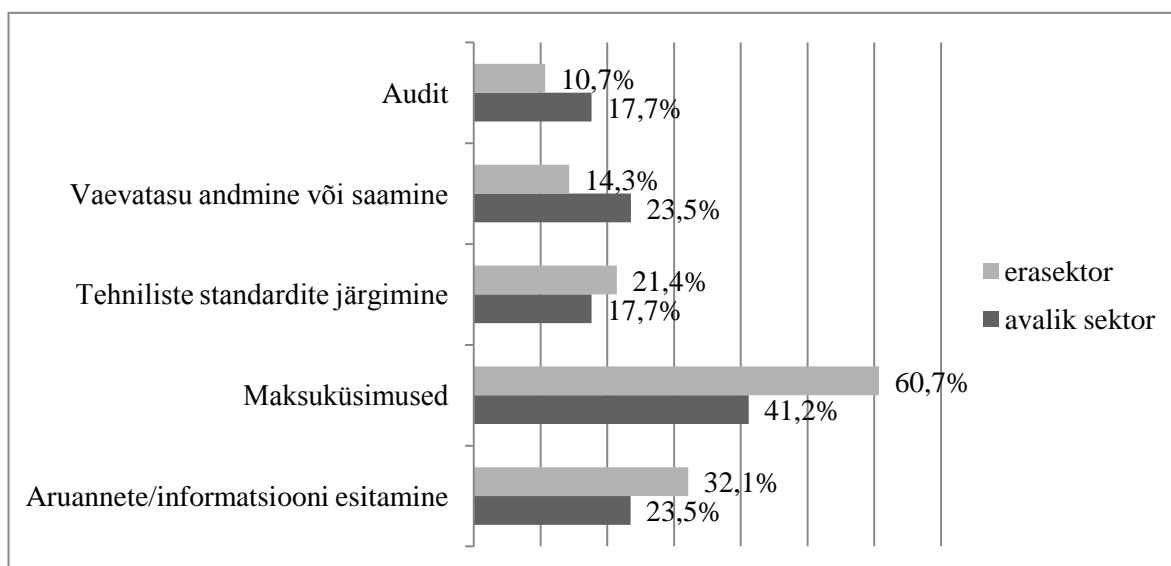
Erasektoris on selliseid situatsioone vastajate hinnangul rohkem, kui avalikus sektoris. Viimase puhul ei märkinud ükski vastaja, et eetilist käitumist raskendavaid olukordi tuleks ette tihti või väga tihti. Erasektori puhul olid esindatud kõik vastusevariandid (väga tihti, tihti, harva, mitte kunagi). Seega seatakse vastajate hinnangul eetika reeglite järgimine ohtu pigem erasektoris, sest seal tekib sagedamini olukordi, mis võivad viia ebaeetilise käitumiseni.

Vastajate hinnangul tekivad nimetatud olukorrad enim maksuküsimustes ja aruannete/informatsiooni esitamises (vt. joonis 5). Joonisel on näidatud erinevaid valdkondi märkinud vastajate osakaal. Kusjuures ära võis märkida mitu vastusevarianti. Vastusevariandi "muu" märkinud kirjutasid põhjenduseks seda, et neil pole selliseid olukordi üldse ette tulnud ning seega muid probleemseid valdkondi vastustesse ei lisandunud.

Joonis 5. Erinevate vastuste osakaal küsimusele „Millises konkreetsetes valdkonnas tuleb huvide konfliktidega enim silmitsi seista? (küsitluse tulemuste põhjal autori koostatud).“

Erinevate organisatsioonide lõikes oli vastustes märgata mõningaid erinevusi (vt joonis 6). Maksuküsimused ja aruannete/informatsiooni esitamine on küll iga organisatsiooni puhul enim keerulisi olukordi tekitavateks valdkondadeks, kuid avaliku sektori puhul on nt. vaevatasu andmine/saamine tehniliste standardite järgimisest eespool. Viimane on avaliku sektori raamatupidajate hinnangul vähim probleeme tekitav valdkond. Erasektori töötajate puhul on selleks audit. Raamatupidamisfirmades töötajatel puuduvad probleemid vaevatasu andmise või saamisega.

Joonis 6. Erinevate vastuste osakaal organisatsioonide lõikes küsimusele „Millises konkreetsetes valdkonnas tuleb huvide konfliktidega enim silmitsi seista? (küsitluse tulemuste põhjal autori koostatud).“

Vastajate poolt on veel täpsustatud, et auditi puhul sõltub konflikti tekkimine väga palju auditeerija töö põhimõtetest (kas auditeeritav tunnetab, et lõpptulemusena on auditeerija nõ abistaja rollis ja valed asjad saavad korda, või kohtumõistja ja näpuga näitaja rollis). Nii aruandluses kui maksuküsimustes võib tekkida huvide konflikt aga nt. õigusaktide mitmeti mõistetavuse puhul (ikka valitakse oma organisatsioonile kasulik variant). Selliselt tegutsedes käitatakse utilitarismi teooria kohaselt nii, et tulemus oleks kasulik võimalikult paljudele asjaosalistele, siinkohal tervele organisatsioonile. Seega peab sellise valiku tegija oluliseks (eetiliseks) teo tulemust, isegi kui see tegu on mõne asjaosalise arust vale (ebaetiline).

Selliste keeruliste olukordade lahendamiseks küsitakse nõu oma ülemuselt ja/või kolleegidelt, lähtutakse iseenda tõekspidamistest ja/või järgitakse raamatupidaja kutse-eetika reegleid. Kõiki variante pakkusid vastajad võrdselt, kusjuures ära võis märkida ka mitu varianti. Vähem raamatupidajaid lahendab olukorra valides seisukoha, mis on tema organisatsioonile kasulik. Lahendustena toodi lisaks etteantud vastusevariantidele välja ka foorumite lugemine, maksuametisse helistamine, ettevõtte välistelt spetsialistidelt nõu küsimine ning läbi aasta audiitoriga koostöö tegemine. Sobivaima lahenduseni jõudmine sõltub jällegi kindlasti just konkreetsest olukorrast, millele parasjagu lahendust otsitakse, samuti raamatupidaja pädevusest.

Selle küsimuse tulemused sarnanevad varasema Nigeerias läbi viidud uuringu tulemustega (Akadakpo, Enofe 2013: 49). Sealsed raamatupidajad lahendavad keerulisi olukordi samuti põhiliselt järgides raamatupidaja kutse-eetika reegleid, küsides nõu ülemuselt/kolleegidelt ning lähtudes iseenda tõekspidamistest. Organisatsiooni kasulikkuse/huvide esile seadmine on mõlema uuringu puhul kõige vähem kasutatavaks lahenduseks. Selle ja käesoleva uurimuse tulemuste järgi lähtuvad raamatupidajad mingite eetiliste probleemide lahendamisel nii eetikareeglitest kui ka iseenda tõekspidamistest. Töö teoreetilises osas väljatoodu kohaselt on aga eetilise dilemma puhul halva otsuse võimalikuks põhjuseks just asjaolu, et isiku enda tunde järgi tehtud otsused ei pruugi alati olla õigeimad (The role of ... 2015), viies eetikareeglite rikkumiseni. Seega võib Eestis probleemiks pidada ka seda, et igas olukorras ei toimita eetikareeglite järgi ja võidakse seetõttu teha valesid (ebaetilisi) otsuseid.

Eesti raamatupidajate ebaetilise käitumise kujunemist mõjutavate tegurite ja situatsioonide välja selgitamiseks paluti vastajatel anda hinnang iga etteantud näite mõjule ebaetilise käitumise kujunemisel. Küsitletavatele oli ette antud 14 erinevat olukorra/teguri kirjeldust. Nende mõju tuli hinnata skaalal ühest viieni. Sealjuures pidid vastajad lähtuma oma töös reaalselt kogetud olukordadest. Kui mõne olukorraga kokkupuuteid polnud, siis jäeti see hindamata ning märgiti ära, et selline kogemus puudub. Tänu sellele on võimalik saada ülevaade milliste eetikareeglite järgimist raskendavate olukordade ja mõjuteguritega raamatupidajad Eestis reaalselt kokku puutuvad. Siiski pole tegemist kõikide võimalike mõjuteguritega, vaid ülevaate saab põhilisematest. Tegurite/olukordade kirjeldused koos sellega kokku puutunud vastanute protsendiga on välja toodud tabelis 4.

Tabel 4. Erinevate olukordade ja teguritega kokku puutunud vastajate osakaal (%)

Olukord/mõjutegur	Seda kogunud vastajad
Seadusemuudatused	90,9
Informatsiooni puudumine/vale info	87,3
Puudulikud erialased teadmised ja oskused	85,5
Lojaalsus oma ülemusele ja kolleegidele	81,8
Surve ülemuselt	80
Positiivse ja eetilise eeskuju puudumine	78,2
Lähedased suhted klientidega	78,2
Surve klientidelt	78,2
Saadav kasu on suurem kui võimalik saadav kahju	78,2
Vähese enesekindluse tõttu ei suuda öelda ei	76,4
Audiitorite tegevus	76,4
Isiklik omakasu	72,7
Teiste surve kehtivate tavade järgimisele	67,3
Asutuses/ettevõttes on organisatsioonikultuur, kus tulemused on tähtsamad, kui nende saavutamise viisid	67,3

Allikas: küsitluse tulemuste põhjal auori koostatud.

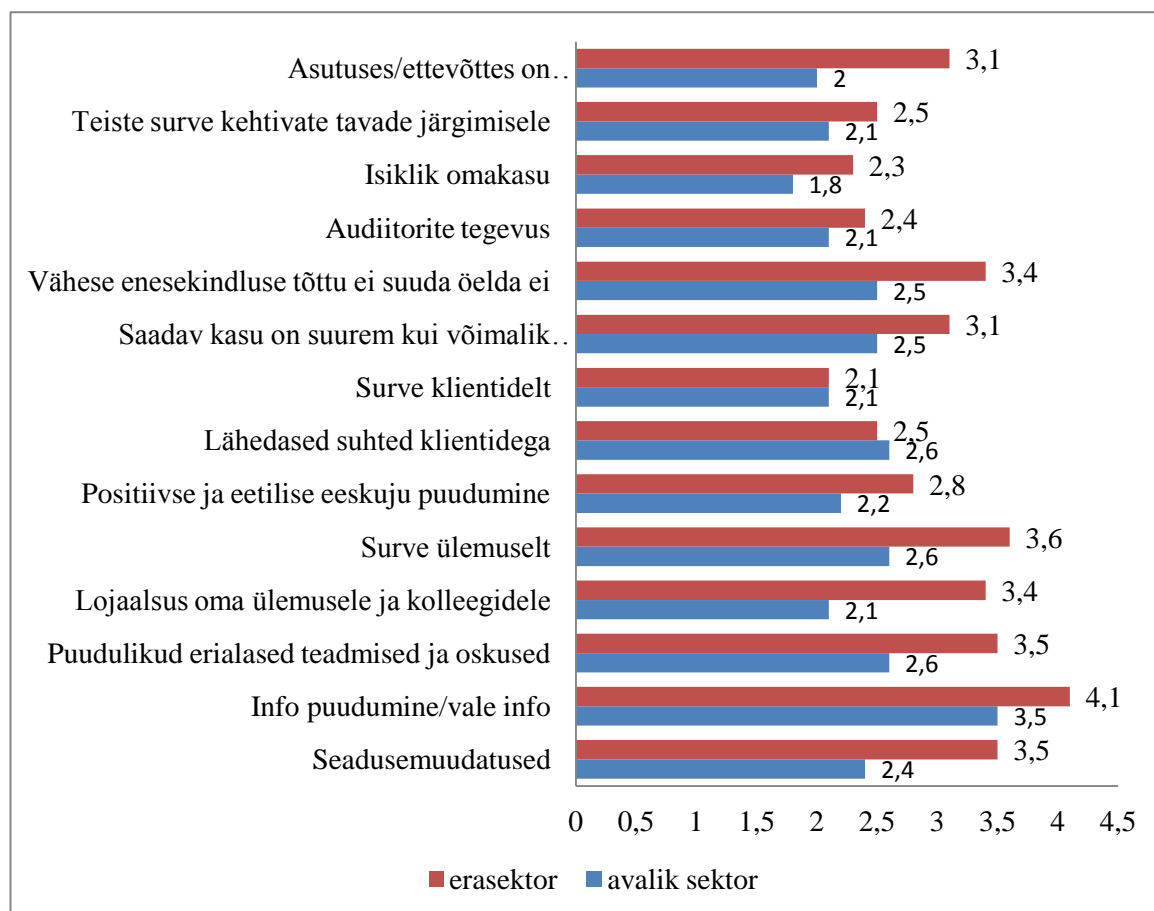
Tabelis välja toodud andmete põhjal saab järeldada, et raamatupidaja töös tuleb sarnaselt varasematele uurimustele ette erinevaid olukordi (eetilisi dilemmasid, huvide konflikte), mis võivad viia ebaetilise käitumiseni. Samamoodi on ka erinevaid tegureid, mis olenevalt olukorrast käitumist mõjutavad. Erinevalt varasematest uurimustest puututakse vastajate kogemusel enim kokku mõjuteguritega, mis on seotud informatsiooniga. Alles seejärel tulevad teistega seotud suhetest või survest tulenevad olukorrad.

Seadusemuudatused tähendavad raamatupidaja igapäevatöö jaoks vajaliku informatsiooni muutumist ning kui neid tuleb ette liiga tihti, siis ei pruugi raamatupidajad kõigi uute seadustega alati kursis olla. Nii tekib oht tahtmatult oma töös vigu teha ja ühtlasi ka eetikareegleid rikkuda. Teisel kohal olev informatsiooni puudumine/vale info kinnitab eelnevalt töös käsitletud agenditeooria seisukohta, mille järgi võib raamatupidajal olla teistest erinev või vale info ning seetõttu võib ta tahtmatult esitada nt. valeinformatsiooni ja seega käituda ebaetiliselt. Puudulikud erialased teadmised on üheks tööalase pädevuse põhimõtte rikkumise peamiseks põhjuseks, kuid võib viia ka kõigi teiste reeglite mittejärgimiseni. Selle probleemiga kokku puutunute protsent võiks kindlasti olla tunduvalt väiksem.

Lojaalsus oma ülemusele/klientidele, nende poolne surve jms on reeglite järgimise ohtudena välja toodud ka rahvusvahelises eetikakoodeksis (vt lk 16). Kuna selliste mõjuteguritega olukordi on ette tulnud suurel määral vastanutest, siis saab küsitluse vastuste põhjal väita, et koodeksis kirjeldatud ohud peavad Eesti näitel üldiselt paika. Ka mitmes varasemas eelnevalt käsitletud uuringus (Šotimaa, Nigeeria) toodi ebaetilise käitumise kujunemiseni viivate teguritena välja survestamine klientide või ülemuse poolt, lähedased suhted ühe või teisega, lojaalsus neile jms. Seega on tegemist ühe olulise põhjusega, miks on raamatupidajad vahel sunnitud kutse-eetika põhimõtteid rikkuma.

Järgneval joonisel 7 tuuakse välja sama küsimuse puhul vastanute keskmine hinnang iga olukorra/teguri mõju tugevuse kohta ebaetilise käitumise kujunemisel, et saada teada mis mõjutegurid/olukorrad vastajate hinnangul enim reeglite rikkumist võivad põhjustada. Jällegi on oluline teada, et välja pole toodud kõik võimalikud olukorrad/tegurid, vaid ülevaade antakse olulisematest.

Mõju hindasid vaid need vastajad, kes on sellistes olukordades varem olnud või antud teguritega realselt kokku puutunud. See muudab vastused usaldusväärsemaks, sest need, kes pole midagi sellist realselt oma töös kogenud, ei oska tõepärastelt seda mõju hinnata. Hinnangud on välja toodud erinevate organisatsioonide lõikes, et anda ülevaade nii avaliku- kui erasektori organisatsioonide raamatupidajate kutse-eesitika reeglite järgimist raskendavate tegurite erinevustest.

Joonis 7. Vastajate hinnangud tegurite/olukordade mõju tugevusele ebaetilise käitumise kujunemisele (skaalal 1-5). Allikas: küsitluse tulemuste põhjal autori koostatud.

Jooniselt on näha, et avaliku sektori raamatupidajad hindavad etteantud tegurite mõju madalamalt. Enim ebaetilise käitumise kujunemist mõjutav tegur on nii avaliku- kui erasektori raamatupidajate hinnangul info puudumine/vale info. Seda võib nimetada ka olukorraks, kus raamatupidajal puudub vajalik info korrektse otsuse/teo sooritamiseks. Kuna sellise olukorraga on kokku puutunud koguni 87,3% vastanutest, siis saab vastustele tuginedes öelda, et tegemist on ühe suurima mõjuteguriga, mis Eestis

raamatupidajate kutse-eesitika reeglite rikkumist võib põhjustada. Seega saab kinnitust agenditeooria ja tahtmatu reeglite rikkumine tuleneb sageli raamatupidajal olevast valest infost või info puudumisest. Informatsiooniga seotud seadusemuudatustega puututakse küll tihti kokku, kuid selle mõju eetilise/ebaeetilise otsuse tegemisele on avaliku sektori puhul väiksem, kui mitme muu teguri puhul.

Mõlema grupi lõikes järgneb võrdselt surve ülemuselt, millega on kokku puutunud 80% vastajatest. Seega on jällegi tegemist mjuteguriga, mida kogevad paljud raamatupidajad ja seejuures avaldab see otsuse tegemisel suurt mõju, mis võib viia reeglite rikkumiseni. Lõplik otsuse tegemine sõltub muidugi jällegi otsustajast endast.

Erasektoris töötavaid raamatupidajaid mõjutavad teistest teguritest/olukordadest tugevamalt ka puudulikud erialased teadmised/oskused, lojaalsus oma ülemusele ja klientidele ning asjaolu, et vähese enesekindluse tõttu ei suuda öelda "ei". Kõik nimetatud tegurid on isikliku tasandi mõjutajad. Erinevalt info puudumisest/valest infost, on nende tegurite mõju vähendamine vaid raamatupidaja enda teha. Selliste tegurite mõju otsuse tegemisele vähendamiseks peaks raamatupidaja ise olema enesekindlam ning omandama vajalikud teadmised, et selliseid olukordi ei tekiks. Ka lojaalsuse küsimuse puhul ei pea inimene käituma rangelt vastavalt teise inimese soovidele/käskudele, kui selle tulemusena rikutakse kutse-eesitika reegleid.

Kõige väiksema mõjuga teguriteks on erasektori raamatupidajad hinnanud klientide poolse surve ning isikliku omakasu. Seega lastakse ennast mõjutada pigem tulenevalt lojaalsusest, mitte kellegi poolsest survest. Samas võib nt ülemus, kellele raamatupidaja lojaalne on, seda olukorda ära kasutada ning raamatupidajat talle seda teadvustamata survestada. Isikliku omakasu vähene mõju ebaeetilise käitumise kujunemisele on hea näitaja ning egoismi teooria Eesti raamatupidajate näitel nende hinnangul paika ei pea.

Avaliku sektori raamatupidajat hinnangud on mõneti erinevad. Nemad peavad teistest tugevama mõjuga teguriteks lisaks informatsiooni puudumisele/valele infole ning ülemuse poolsele survele ka lhedaseid suhteid klientidega ning olukorda, kus saadav kasu on suurem, kui saadav kahju. Erasektori töötajate vastustega sarnaselt mõjutab ebaeetilise käitumise kujunemist ka vähene enesekindlus, mille tõttu ei suuda otsuse tegemisel öelda "ei". Taaskord ei lasta ennast mõjutada mitte kellegi poolsest

survestamisest, vaid lähedastest suhetest ja sellega seonduvast võimalikust lojaalsusest lähedastele inimestele.

Väikseima mõjuga teguriteks on jällegi surve klientidelt ning isiklik omakasu. Viimase puhul on tulemus mõneti vastuolus sellega, et tugeva mõjuga hinnati olukorda, kus otsuse tegemisel on saadav kasu suurem, kui saadav kahju. Sellises olukorras käitutaksegi tõenäoliselt isikliku omakasu sooviga, kuid võidakse mõelda ka nt organisatsiooni saadavat kasu. Seda pole vastuste põhjal võimalik selgeks teha ja võib vaid oletada, et see on nii.

Raamatupidajate kutse-eeetika reeglite järgimisega seonduvaks probleemiks Eestis saabki sarnaselt varasematele sellealastele uurimustele pidada seda, et raamatupidajatel tuleb oma igapäeva töös kokku puutuda erinevate keeruliste olukordadega (eetiliste dilemmadega), mis võivad viia eetika reeglite rikkumiseni. Selliseid olukordi ei tule vastajate hinnangul küll tihti ette, kuid kõik vastajad on selliste situatsioonide ja teguritega oma töös siiski kokku puutunud.

Kui vastajatel paluti lahtise küsimusena välja tuua nende arvates peamised raamatupidaja kutse-eeetikaga seonduvad probleemid Eestis, siis enim toodigi välja just erinevaid tegureid. Peamiseks välja toodud probleemiks on vastajate hinnangul ülemuste/klientide poolne surve. Täpsustuseks on mitmel juhul välja toodud, et omanik/ülemus nõuab valetamist. Teisteks populaarseteks vastusteks olid raamatupidajate vähene teadlikkus vastavatest kutse-eeetika reeglitest ning erialase kompetentsuse puudumine. Välja toodi ka raamatupidajate liigne omakasu ning vähene enesekindlus kellegi survele/nõudmistele vastu astuda.

Raamatupidajate surveamine oli peamiseks probleemiks ka Bebbingtoni ja Helliari (2004) ning Choo (1992) uuringus. Ka Adakpo ja Izedonmi (2013) küsitluse tulemuste põhjal selgunud reeglite rikkumiseni viivat tegurit, milleks oli soov vältida ebameeldivaid tagajärgi nagu nt töö kaotamine, võib seostada surveamisega. Ülemus surveab raamatupidajat ebaeetiliselt käituma ning raamatupidaja teebki seda, sest kardab käsku eirates tööst ilma jääda. Liigse surveamise korral ongi oht ebaeetiliseks käitumiseks. Ka rahvusvahelises raamatupidaja kutse-eeetika koodeksis välja toodud eetikareeglite järgimist ohustavaks teguriks on raamatupidaja surveamine.

Teadlikkus kutse-eetika reeglitest pole küll käsitletud varasemates uurimustes probleemiks, kuid Adakpo ja Izedonmi (2013) uuringus oli see üheks enim märgitud ebaeetilise käitumiseni viivaks teguriks. Järelikult on mitteteadlikkuse puhul tegemist kutse-eetika reeglite järgimisega seotud probleemiga ka selle uurimuse puhul. Selle probleemi vältimiseks peab ühiskond ning tööandjad raamatupidajatelt nõudma vastava eriala kutse-eetika reeglite tundmist. Siinkohal saab sarnasusi leida agenditeooriaga, mille kohaselt on raamatupidajal teistest erinev info ning seetõttu võib timuda tahtmatu ebaeetiline käitumine. Ka kutse-eetika reeglite mittetundmine on teistest erineva info omamine.

Erialase kompetentsi olemasolu varasemates uurimustes probleemina ei avaldunud. Kompetentsuse puudumise probleemi lahendusena saab välja tuua erinevad kutsealased koolitused, mida raamatupidajad vajadusel saavad läbida. See uuendab/värskendab erialaseid teadmisi ja seeläbi aitab vältida erialase kompetentsuse puudumisest tulenevaid probleeme raamatupidaja kutse-eetika reeglite järgimisel.

Raamatupidajate omakasu ja vähene enesekindlus pole varasemalt probleemiks olnud, kuid jällegi toodi Adakpo ja Izedonmi (2013) uuringus ühe ebaeetilise käitumiseni viiva tegurina välja just raamatupidaja enda isiklikud huvid, mis võibki kajastuda omakasuna. Ka egoismi teooria kohaselt mõjutavad otsuse tegemist otsustaja enda saadav kasu ja huvid. Omakasu on samuti üheks rahvusvahelises raamatupidaja kutse-eetika koodeksis välja toodud eetikareeglite järgimist ohustavaks teguriks.

KOKKUVÕTE

Eetika on oma olemuselt mitmekülgne, kajastades seda, millised väärtused ja milline teguviis on parasjagu õige ning milline vale. Kutse-eetika määrab ära, kuidas peavad vastava eriala esindajad käituma, et see käitumine oleks eetiline. Paraku on raske igas olukorras määrata, mis on parasjagu eetiline ja mis mitte. Erinevate eetika teoreetiliste käsitluste kohaselt määrab teo eetilise see, kas oluliseks peetakse teo tagajärge või seda tegu ennast. Otsustamist raskendavad erinevad mõjutegurid ning eetilised dilemmad ehk eetiliselt keerulised olukorrad, millega igapäevaselt kokku puututakse.

Raamatupidajad peavad oma igapäeva töös järgima vastava eriala kutse-eetika reegleid, mis on kirjas raamatupidaja kutse-eetika koodeksis. Sellisteks põhimõteteks on ausus, objektiivsus, kutsealane pädevus ning hoolsus, konfidentsiaalsus ehk usaldusväärsus ja professionaalne käitumine. Neid reegleid järgides käitutaksegi eetiliselt. Siiski ei toimi raamatupidajad alati vastavalt kirjeldatud põhiprintsiipidele ehk tekivad probleemid seoses eetikareeglite järgimisega. Sellel on mitmeid erinevaid põhjuseid. Kõikide raamatupidaja kutse-eetika reeglite järgimisega seotud probleemide ja nende tekkimise põhjuste välja toomine on keeruline ning võib isegi öelda, et võimatu. Seda seetõttu, et on olemas palju erinevaid mõjutegureid, mis ongi vastavate probleemide tekkimise põhjusteks.

Käesoleva uurimuse tulemusena selgus, et raamatupidaja kutse-eetikaga seotud peamiseks probleemiks Eestis on see, et raamatupidajate eetikareeglite järgimist raskendavad erinevad keerulised olukorrad ja mõjutegurid, millega vastava eriala esindajatel tuleb oma igapäeva töös silmitsi seista. Sellised olukorrad ja tegurid ongi samas ka probleemi põhjuseks, sest võivad viia eetikareeglite rikkumiseni.

Enim huvide konflikte esineb maksuküsimustes ja aruannete/informatsiooni esitamises. Kõige rohkem puututaksegi kokku olukordade ja teguritega, mis puudutavad informatsiooni (seadusemuudatused, informatsiooni puudumine/vale info ning

puudulikud erialased teadmised ja oskused). Informatsiooni puudumine või vale info avaldab ebaeetilise käitumise ehk kutse-eeetika reeglite rikkumise kujunemisele tugevaimat mõju, olles seega üheks peamiseks raamatupidaja kutse-eeetika reeglite järgimisega seotud probleemide (võimaliku mittejärgimise) põhjuseks.

Ühe olulise põhjusena tuli uuringust välja ka isiklikud suhted kliendi/ülemusega, mis võib mõjutada raamatupidaja otsuse tegemist ka negatiivses suunas. Ülemusele/kliendile ollakse lojaalsed ning seetõttu võidakse nende surve all eetikareegleid rikkuda. Teiste poolse surve tugevust ei hinnatud küll kõrgelt, kuid peamiseks välja toodud probleemiks on vastajate hinnangul just ülemuste/klientide poolne surve. Samuti on üheks tugeva mõjuga teguriks raamatupidajavähene enesekindlus, mistõttu ei suudeta öelda "ei", isegi kui mõistetakse, et tegu on vale.

Lisaks erinevate keeruliste olukordade ja ebaeetilist käitumist kujundavate tegurite olemasolu probleemile on Eestis probleemiks ka see, et paljud tööandjad ei nõua raamatupidajatelt eetika reeglite tundmist. Selle probleemi lahendamiseks peaksid organisatsioonide juhid ühe nõudena oma raamatupidajatele esitamagi just eetikareeglite tundmise. See väldib teadmatusel tulenevat eetikareeglite rikkumise riski.

KASUTATUD ALLIKAD

1. A Global Standard for Professional Ethics. Journal of Accountancy. [<http://www.journalofaccountancy.com/issues/2008/may/globalstandardforprofessionalethics.html>]. 05.02.2015.
2. **Aavik, J., Madisson, K., Raudsepp, P.** Vastutusest raamatupidamise eest. – Raamatupidaja kutse, 2012, nr. 3, lk. 17 – 22.
3. About IFAC. International Federation of Accountants. [<http://www.ifac.org/about-ifac>]. 12.02.2015.
4. **Agil, S.O.S, Khalid, K., Khalid, K., Loke, S.P., Omar, M.W.** The Symbiosis of Ethical Orientation in SMEs Managers. – International Journal of Research in Management, Economics and Commerce, 2012, July, pp. 59-68
5. **Akadakpo, B. A., Izedonmi I.O.** Ethical practices of the professional accountant in Nigeria. - Research Journal of Finance and Accounting, 2013, Vol. 4, No. 7, pp. 59 – 66.
6. **Akadakpo, B. A., Enofe, A. O.** Impact of accounting ethics on the practice of accounting profession in Nigeria. – Journal of business and management, 2013, Vol. 12, Issue 1, pp. 45 – 51.
7. **Alder, G.S.** Ethical Issues in Electronic Performance Monitoring: A Consideration of Deontological and Teleological Perspectives. – Journal of Business Ethics, 1998, May, pp. 729-743
8. **Amstutz, M.R.** International Ethics: Concepts, Theories, and Cases in Global Politics. Rowman and Littlefield Publishers, Inc., 2013, 330 p.
9. **Bebbington, J., Helliard, C.** Taking ethics to heart. – ICAS, discussion document, 2004, 211 p.
10. **Brecher, B.** What is professional ethics? – Nursing Ethics, 2014, Vol. 21(2), pp. 239-244
11. **Bohren, O.** The Agent's Ethics in the Principal-Agent Model. – Journal of Business Ethics, 1998, May, pp. 745-755

12. **Burgess-Jackson, K.** Taking egoism seriously. – Ethical Theory and Moral Practice, 2013, Vol. 16, Issue 3, pp. 529 – 542.
13. **Casali, G.** Developing a Multidimensional Scale for Ethical Decision Making. – Journal of Business Ethics, 2011, December, pp. 485-497
14. **Ceric, A.** Communication risk in construction projects: Application of principal-agent theory. – Organization, Technology and Management in Construction, 2012, December, pp. 522-533
15. **Choo, L. C.** Ethical issues and practising accountants' perceptions of the code of ethics: some Malaysian evidence. – working paper No. 36, 1992, 32 p.
16. **Cobbin, D. M., Farrell, B. J.** A content analysis of codes of ethics from fifty-seven national accounting organisations. – Business Ethics: A European Review, 2000, July, pp. 180-190
17. **Crafword, M.A., Loyd, D.S.** Ethical Dilemmas in Governmental Accounting. - Governmental GAAP Update Service, Vol. 9, 2009, pp. 1-5
18. **Davis, M.** Five Kinds of Ethics Across the Curriculum. – Ethics Journal 4.2, 2004, Spring, 14 p.
19. Eetika ja moraal. Tartu Ülikooli eetikakeskuse Eetikaveeb. [<http://www.eetika.ee/et/eetika/eetika-moraal>]. 09.02.2015.
20. **Figg, J.** Whistleblowing. – Internal Auditor, 2000, April, pp. 30 – 37.
21. Handbook of the code of ethics for professional accountants. International Federation of Accountants. 2014. (handbook)
22. **Hong-lian, G., Yuan-xiang, J.** The principal-agent game analysis among accounting firm, enterprise customer and government. - Service Systems and Service Management (ICSSSM). Hong Kong, 2013. 5 p.
[http://ieeexplore.ieee.org/xpl/login.jsp?tp=&arnumber=6602580&url=http%3A%2F%2Fieeexplore.ieee.org%2Fxppls%2Fabs_all.jsp%3Farnumber%3D6602580]. 10.02.2015
23. **Ionescu, L.** Exploring the Ethics of Accounting. - Contemporary Readings in Law and Social Justice, Volume 2(1), 2010, pp. 158-163
24. Kohtulahendid. Politsei- ja Piirivalveamet.
[<https://www.politsei.ee/et/nouanded/korruptsioon/kohtulahendid.dot>]. 23.04.2015.
25. **Lowry, R., Peterson, M.** Cost-benefit analysis and non-utilitarian ethics. – Politics, Philosophy and Economics, 2011, March, pp. 258-279

26. Meist. Eesti Raamatupidajate Kogu.
[http://www.erk.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=7&Itemid=336&lang=et]. 12.02.2015.
27. Maakonnalehe raamatupidaja omastas tööandjalt ligi 150 000 eurot. Raamatupidamisuudised. [<http://rup.ee/uudised/oigus/maakonnalehe-raamatupidaja-omastas-tooandjalt-ligi-150-000-eurot>]. 07.05.2015.
28. **Nelson, A.G.** Ethical decision making for homeland security. California: Noval Postgraduate School, 2013, 109 p.
29. **Oseni, A. I.** Unethical Behavior by Professional Accountant in an Organization. - Research Journal of Finance and Accounting, 2011, Vol. 2, No. 2, 8 p.
30. **Pendse, S.G.** Ethical Hazards: A Motive, Means and Opportunity Approach to Curbing Corporate Unethical Behavior. –Journal of Business Ethics, 2012, Vol. 107, No. 3, pp. 265 – 279.
31. Raamatupidaja kutse-eeetika koodeks. Eesti Raamatupidajate Kogu. 13.05.2003.
32. **Raamatupidamise seadus.** Vastu võetud Riigikogus 20. novembril 2002. a. – Riigi teataja I osa, 2002, nr. 102, art. 600.
33. Raha omastanud raamatupidaja sai karistada. Eesti Rahvusringhääling.
[<http://uudised.err.ee/v/eesti/c51f49f3-3184-43fa-baa2-e333e5ade8fc>].
20.02.2015.
34. **Salvik, M., Tšimpoaka, D.** Raamatupidaja kriminaalvastutusele võtmiseks on mitu alust. –Raamatupidamise praktik, 2013, nr. 71, lk. 31 – 33.
35. **Senaratne, S.** The role of ethics in accounting.
[<http://www.cimaglobal.com/Thought-leadership/Newsletters/Regional/The-CIMA-Edge-South-Asia-and-Middle-East/2011/July--August-2011/The-role-of-ethics-in-accounting/>]. 09.02.2015.
36. **Somerville, I., Wood, E.** Business ethics, public relations and corporate social responsibility. – The Public Relations Handbook, 2007, September, pp. 143-160
37. Teleoloogilised teooriad. Tartu Ülikooli eetikakeskuse Eetikaveeb.
[http://www.eetika.ee/et/moraal/teoreetiline_eetika/teleoloogia]. 09.02.2015.
38. Teoreetiline eetika. Tartu Ülikooli eetikakeskuse Eetikaveeb.
[http://www.eetika.ee/et/moraal/teoreetiline_eetika]. 09.02.2015.

39. Tentativeness In Philosophy. [<http://btsaige.com/discount/tentativeness-in-philosophy>]
02.02.2015.

LISAD

Lisa 1. Eesti raamatupidajate seas läbi viidud küsitluse küsimused

1. Vanus

- Kuni 30
- 31 – 45
- 46 ja rohkem

2. Haridustase

- Põhiharidus
- Keskkharidus
- Kutseharidus
- Bakalaureusekraad
- Magistrikraad
- Kõrgem kui magistrikraad
- Muu (täpsusta)

3. Õpitud eriala (kui on)

- Arvestus- või finantsalane
- Muu (täpsusta)

4. Tööstaaž raamatupidajana (aastat)

- Vähem kui 1
- 1 – 5
- 6 – 10
- 11 – 15
- Rohkem kui 15

Lisa 1 järg

5. Organisatsioon, kus hetkel töötate

- Avaliku sektori asutus/omavalitsus
- Erasektori ettevõtte
- Raamatupidamisfirma
- Muu (täpsusta)

6. Asutuse/ettevõtte suurus

- Tegutsen üksinda (FIE vms)
- <10 töötajat
- >10 töötajat
- >100 töötajat
- Muu (täpsusta)

7. Kas olete teadlik raamatupidaja kutse-eetika koodeksist?

- Jah
- Ei

8. Kuivõrd oluliseks peate teadlikkust eetikoodeksist ja –reeglitest skaalal 1 – 5, kus hinded tähendavad: 1- pole üldse oluline, 2- pigem mitte oluline, 3-nii ja naa, 4-pigem oluline, 5- väga oluline?

9. Kas praegusel töökohal nõutakse eetikakoodeksi ja eetikareeglite tundmist?

- Jah
- Ei
- Pole kursis

10. Kas nõustute raamatupidaja kutse-eetika koodeksis toodud põhimõtetega?

- Jah, nõustun
- Ei nõustu
- Ei ole lugenud

11. Kui vastasite eelmisele küsimusele, et ei nõustu, siis mis võiks olla teistmoodi?

12. Kas järgite oma igapäeva töös kutse-eetika reegleid?

- Alati
- Oleneb olukorrast
- Mitte kunagi
- Pole kutse-eetika reeglitega kursis

Lisa 1 järg 2

13. Teie hinnang nende reeglite järgimisele Eestis skaalal 1 – 5?

14. Teie hinnang iga põhimõtte järgimise raskusele skaalal 1 – 5 (ausus, objektiivsus, erialane pädevus ja hoolsus, konfidentsiaalsus, professionaalne käitumine)

15. Kui tihti tuleb Teie töös ette keerulisi olukordi/huvide konflikte, mis võivad viia eetikareeglite rikkumiseni?

- Väga tihti
- Tihti
- Harva
- Mitte kunagi

16. Millises konkreetses valdkonnas tuleb huvide konfliktidega enim silmitsi seista (võib ära märkida ka mitu varianti)?

- Aruannete/informatsiooni esitamine
- Maksuküsimused
- Tehniliste standardite järgimine
- Vaevatasu andmine või saamine
- Audit
- Muu (täpsusta)

17. Kuidas erinevaid keerulisi olukordi/konflikte lahendate (võib ära märkida ka mitu varianti)?

- Küsin ülemuselt nõu
- Küsin kolleegidelt nõu
- Lähtun iseenda tõekspidamistest
- Järgin raamatupidaja kutse-eetika reegleid
- Valin seisukoha, mis on minu organisatsioonile kasulikum
- Muu (täpsusta)

Lisa 1 järg 3

18. Teie hinnang (1 – 5), kas ja kui tugevalt mõjutavad nimetatud tegurid/situatsioonid ebaeetilise käitumise kujunemist (lähtuda tuleb realselt oma töös kogetud olukordadest):

- Vähesese enesekindluse tõttu ei suuda öelda "ei"
- Puudulikud erialased teadmised ja oskused
- Isiklik omakasu
- Positiivse ja eetilise eeskuju puudumine
- Lojaalsus oma ülemusele ja kolleegidele
- Lähedased suhted klientidega
- Surve ülemuselt
- Surve klientidelt
- Teiste surve kehtivate tavade järgimisele
- Asutuses/ettevõttes on organisatsioonikultuur, kus tulemused on tähtsamad, kui nende saavutamise viisid
- Informatsiooni puudumine/vale info
- Saadav kasu on suurem, kui võimalik saadav kahju
- Audiitorite tegevus
- Seadusemuudatused

19. Millised on Teie arvates peamised raamatupidaja kutse-eetikaga seonduvad probleemid Eestis?

SUMMARY

PROBLEMS RELATING TO THE COMPLIANCE OF ACCOUNTING ETHICS RULES IN ESTONIA

Liis Kurvits

The issue of an accountant`s professional ethics and the violation of those rules has been topical all over the world. Particularly after well-known cases like the Enron scandal in 2001 and the WorldCom case in 2002. There are also several examples in Estonia, where accountant(s) have breached various professional ethics rules, also in criminal level.

The topic is important since the profession of an accountant requires great responsibility and it is important that the representatives on this profession would adhere to the ethic rules of the respective profession and behaved in accordance with generally accepted principles in all circumstances. These main principles are integrity, objectivity, professional competence and diligence, confidentiality/reliability and professional conduct. It is necessary to investigate the problems relating to the compliance of those rules to acknowledge the existence of these problems and by doing this, avoid these problems later on.

The aim of this thesis is to clarify the problems relating to the compliance of accounting ethics rules and their probable cause in Estonia. To reach this objective, the following research tasks have been set:

- provide an overview of theoretical approaches to ethics;

- provide an overview of international rules of accounting ethics and compare it to the Estonian code;
- provide an overview of previous empirical studies;
- carry out a survey among accountants employed in Estonia
- analyze the problems related to accounting ethics and the causes of their occurrence based on surveys and theoretical background

The bachelor`s thesis consists of two chapters, the first is theoretical and the second empirical. The first part explains the most important concepts in the context of this work and gives an overview of the theoretical treatises of ethics, in order to better understand the reasons of ethical/unethical conduct. Thereafter, the nature and content of the code of ethic is explained, the thesis sets out the fundamental principles and compares Estonian and international set of rules. The third and final chapter of the theoretical part deals with previous surveys of accounting ethics problems.

The second so-called empirical part is based on the survey conducted by the author among accountants employed in Estonia. It examined the awareness, importance and compliance of the accounting code of ethics and the rules of professional ethics. In addition to pointing out the main problems, the participants were asked to evaluate the effect of various preset situations/factors on the formation of unethical behavior. As a result, it is possible to obtain information about the reasons behind the problems with accounting ethics.

This study showed that the main problem related to accounting ethics in Estonia is that various complex situations and factors, that the representatives of this particular field have to face in their daily work, make it more difficult to follow accountants' ethical standards. Such situations and factors are also the cause of the problem, as they could lead to violation of those rules, which is also a problem.

Most conflicts of interest arise in tax issues and in submission of reports/information. More encountered situations and factors are related to information (law amendments, the lack of information/misinformation and lack of professional knowledge and skills). The lack of information or misinformation has a strong impact on unethical conduct or

breach in professional ethics rules, therefore being one of the main problems related to compliance (potential non-compliance) of accounting ethics rules.

The study revealed that personal relationships with the client/employer can negatively affect an accountant's decisions. Loyalty to the employer/client can cause the breach in ethics rules. That pressure from the other parties was not considered very strong, but the main problem the respondents mentioned was pressure from employer/client. Another influential factor is lack of self-confidence, which can lead to inability to say "no", even though it is understood that the action is wrong.

In addition to various complicated situations and factors that cause unethical conduct, it is also a problem in Estonia that a lot of employers do not require having knowledge of accounting ethics rules. However, the lack of knowledge is not yet a major problem among accountants, but it may become one. To resolve this problem, one of the requirements set to the accountants should be sufficient knowledge of the rules of ethics. This avoids the risk of breach in the rules of ethics consequent from the lack of knowledge.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Liis Kurvits

(sünnikuupäev: 09.04.1991)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose “Raamatupidaja kutse-eesrika reeglite järgimisega seotud probleemid Eestis“,

mille juhendaja on Kertu Lääts,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 26.05.2015